
This document lists the domestic laws of the Islamic Parliamentary Assembly.

قانون آئین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی

باب اول - کلیات

فصل اول - تشکیل و افتتاح مجلس

مبحث اول - تشکیل و افتتاح مجلس

اول - تشکیل مجلس

ماده 1 - محل مجلس شورای اسلامی ایران محل تشکیل اولین مجلس خبرگان است که قانون اساسی ایران در آن به تصویب رسیده است و هیچ محل دیگری برای تشکیل جلسات عمومی رسمیت ندارد مگر باتصویب دوسوم نمایندگان حاضر در مجلس.

تبصره - درمواقع اضطراری که اجتماع و تشکیل جلسات در محل رسمی ممکن نباشد، محل جدیدتشکیل جلسات باید رسماً ازطرف هیأت رئیسه به اطلاع نمایندگان برسد.

دوم - افتتاح مجلس

ماده 2 - نخستین جلسه هر دوره مجلس شورای اسلامی طبق اصل شصت و پنجم (65) قانون اساسی با حضور حداقل دوسوم مجموع نمایندگان رسمیت می‌یابد. در آغاز جلسه آیات (35) تا (42) سوره شوری تلاوت می‌شود.

پس از قرائت پیام مقام معظم رهبری مراسم سوگند انجام و در پایان جلسه، نمایندگان به منظور بزرگداشت بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی (ره) و شهیدان انقلاب اسلامی و ادای احترام و تجدید عهد با آنان در مرقد مطهر آن حضرت و بهشت زهرا حضور خواهند یافت.

سوم - تشریفات سوگند

ماده 3 - نمایندگان حاضر در مجلس طبق اصل شصت و هفتم (67) قانون اساسی سوگند یاد می‌کنند. متن سوگند نامه توسط رئیس قرائت می‌شود و نمایندگان به حالت اجتماع در حال قیام آن را تکرار و پس از انجام مراسم تحلیف، سوگندنامه را امضاء می‌کنند.

نمایندگان اقلیت‌های دینی این سوگند را با ذکر کتاب آسمانی خود یاد خواهند کرد.

نمایندگانی که در جلسه نخست شرکت ندارند باید در اولین جلسه رسمی که حضور پیدا می‌کنند سوگند را بجا آورند و ذیل سوگندنامه را امضاء کنند.

چهارم - جایگاهها

ماده 4 - جایگاه نمایندگان، پس از ارائه اعتبارنامه نمایندگان به مجلس به حکم قرعه تعیین می‌شود و در دفتر مخصوص ثبت خواهد شد. قرعه‌کشی هر شش ماه یکمرتبه تجدید می‌شود. نمایندگانی که در قرعه قبل در قسمت جلو مجلس بوده‌اند به حکم قرعه در قسمت دوم مجلس استقرار خواهند یافت. در دو ردیف اول رئیس جمهور، معاونان و مشاوران او، اعضای شورای نگهبان و هیأت وزیران و معاونان امور مجلس و دیگر افراد مجاز طبق این آیین‌نامه خواهند نشست و افراد مذکور به هیچ‌وجه مجاز به نشستن در صندلی نمایندگان و یا تردد در محل استقرار نمایندگان نمی‌باشند.

ماده 5 - خبرنگاران و تماشاچیان با داشتن کارت مخصوص همان جلسه و نیز مامورین انتظامات مجلس در محل‌های مخصوص، حق حضور خواهند داشت و باید در تمام مدت جلسه ساکت باشند و از هرگونه بی‌نظمی خودداری کنند. در غیراین صورت با دستور رئیس، تالار جلسه را ترک می‌نمایند. در صورتی که عمل آنان مستوجب تعقیبات کیفری بشود فرد خاطی با رعایت مقررات توسط مامورین انتظامات مجلس توقیف و به مراجع صالحه تسلیم خواهد شد.

تبصره 1 - هر يك از نمایندگان می‌تواند در هر جلسه برای حداکثر سه نفر که به آنها اعتماد دارد، درخواست صدور کارت ورود به محل تماشاچیان را بنماید. انتظامات مجلس موظف به صدور کارت برای آنان می‌باشد.

تبصره 2 - سازمان اداری مجلس، با رعایت موازین تعیین شده از طرف هیأت رئیسه، برای خبرنگاران جرائد داخلی که طبق قانون مطبوعات اجازه انتشار دارند و برای خبرنگاران خارجی با معرفی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی کارت موقت غیرقابل انتقال صادر می‌نماید.

پنجم - انتظام مجلس

ماده 6 - حفظ انتظام و امنیت محوطه مجلس بعهدہ رئیس مجلس و در غیاب او به عهده نواب رئیس است. هیچ مقام و قوه‌ای بدون اجازه رئیس، حق مداخله در محوطه و امور مجلس را ندارد.

ماده 7 - رئیس جمهور و معاونان او، وزیران به اجتماع یا به انفراد حق شرکت در جلسات علنی مجلس را دارند و می‌توانند مشاوران خود را نیز همراه داشته باشند و رئیس قوه قضائیه برای شرکت در مراسم تحلیف رئیس‌جمهور در مجلس شرکت می‌کند و همچنین اعضای شورای نگهبان حق حضور در کلیه جلسات رسمی مجلس را دارند و چنانچه طرح یا لایحه‌ای با قید دو یا سه فوریت در دستور مجلس قرار گیرد اعضای شورای نگهبان باید در آن جلسه شرکت نمایند.

تبصره 1- سایر مسؤولین دستگاه‌های اجرائی و قضائی اعم از دولتی یا غیردولتی که از طرف هیأت رئیسه برای دفاع و توضیح طرح یا لایحه دعوت شده‌اند می‌توانند در جلسات مجلس شرکت نمایند.

تبصره 2- رئیس و دادستان دیوان محاسبات، معاون امور مجلس هر يك از وزیران و آن عده از کارکنان مجلس که حضور آنان در صحن مجلس ضروری باشد و معاونین امور مجلس دیگر دستگاه‌ها و نهادها با اجازه هیأت رئیسه حق حضور در جلسات را دارند. این افراد می‌توانند در جلساتی که موضوع دستور مجلس مرتبط با وزارتخانه و سازمان آنها باشد شرکت نمایند.¹

ماده 8 - حمل هر نوع اسلحه برای کسانی که وارد ساختمان اصلی مجلس می‌شوند مطلقاً ممنوع است.

مبحث دوم - تشکیلات قانونگذاری مجلس

اول - هیأت‌های رئیسه مجلس

الف - هیأت رئیسه سنی

ماده 9 - مسن‌ترین فرد از نمایندگان حاضر به‌عنوان رئیس سنی و فرد بعدی به‌عنوان نایب‌رئیس و دونفر

از جوانترین نمایندگان حاضر به سمت دبیر² معین می‌شوند و در جایگاه هیأت رئیسه قرار می‌گیرند. در صورت تساوی سن، هیأت رئیسه سنی با قید قرعه از بین مسن‌ترین و جوانترین نمایندگان حاضر تعیین خواهد شد.

اعلام هیأت رئیسه سنی با اداره کل قوانین مجلس است.

ماده 10 - وظایف هیأت رئیسه سنی، اداره جلسه افتتاحیه، انجام مراسم تحلیف، اقتراع شعب و اجرای انتخابات هیأت رئیسه موقت است.

ب - هیأت رئیسه موقت

ماده 11 - انتخاب هیأت رئیسه موقت در دومین جلسه علنی مجلس انجام خواهد شد. ترکیب و طرز انتخاب آن مانند هیأت رئیسه دائم است، به جز اینکه اکثریت نسبی در انتخاب رئیس کافی خواهد بود.

هیأت رئیسه موقت بلافاصله پس از انتخاب، با متن سوگندنامه هیأت رئیسه دائم مراسم تحلیف را بجای خواهد آورد.

ماده 12 - وظایف هیأت رئیسه موقت اداره جلسات مجلس تا زمان تأیید اعتبارنامه دوسوم نمایندگان و اجرای انتخابات هیأت رئیسه دائم و تمشیت امور اداری مجلس است.

ج - هیأت رئیسه دائم

ماده 13 - پس از تصویب اعتبارنامه حداقل دوسوم نمایندگان، هیأت رئیسه موقت اقدام به انتخاب هیأت رئیسه دائم می‌کند، اعضای هیأت رئیسه دائم برای یکسال انتخاب می‌شوند. مبنای تجدید انتخابات سالیانه، سالروز انتخابات هیأت رئیسه قبلی بوده و در صورتی که با تعطیلات مصادف گردد در جلسه قبل از آن انجام می‌گردد و مسوولیت هیأت رئیسه جدید از سالروز انتخابات قبل تفویض خواهد گردید.

ماده 14 - هیأت رئیسه دائم مرکب از رئیس، دو نایب رئیس، شش دبیر³ و سه ناظر⁴ می‌باشد.

ماده 15 - انتخاب رئیس در نوبت اول با اکثریت مطلق آراء نمایندگان صاحب رأی است و انتخاب نواب رئیس، دبیران⁵ و ناظران⁶ هر کدام جداگانه و با اکثریت نسبی و رأی مخفی و با ورقه خواهد بود. در صورتی که در انتخاب رئیس در نوبت اول اکثریت مطلق حاصل نشود، در نوبت دوم اکثریت نسبی کافی خواهد بود.

تبصره 1 - چنانچه آراء برای رئیس، نواب رئیس، دبیران⁷، ناظران⁸ با یکدیگر برابر باشد، حسب مورد به قید قرعه تعیین می‌شوند.

تبصره 2 - در صورتی که فرد غایب در جلسه می‌توان رأی داد که قبل از تشکیل جلسه مربوط به انتخاب هیأت رئیسه، کتباً نامزدی خود را به اداره کل قوانین مجلس اعلام کرده باشد.

ماده 16 - قبل از اخذ رأی برای هیأت رئیسه، اسامی داوطلبان به ترتیب وصول به هیأت رئیسه بدون بحث در جلسه علنی اعلام خواهد شد.

ماده 17 - اعضاء هیأت رئیسه دائم، پس از انتخاب، در حضور نمایندگان به ترتیب زیر سوگند یاد میکنند و موظف به رعایت دقیق مفاد آن می‌باشند.

بسم الله الرحمن الرحيم

«من به عنوان عضو هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی در برابر قرآن مجید به خداوند قادر متعال سوگند یاد می‌کنم که حداکثر توان خود را برای اجراء آئین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی با مراعات بی

طرفی کامل در انجام وظایف بکارگیرم و از هرگونه اقدام مخالف آئین‌نامه اجتناب نمایم.»

ماده 18 - نواب رئیس به ترتیب تعداد آراء به عنوان نایب رئیس اول و نایب رئیس دوم و در صورت تساوی آراء با قید قرعه انتخاب می‌شوند و در غیاب رئیس مجلس به ترتیب، وظایف و اختیارات او را برعهده خواهند داشت.

تبصره - رئیس مجلس می‌تواند حتی هنگام حضور خود، اداره جلسه رسمی را به ترتیب به عهده نواب رئیس بگذارد.

ماده 19 - اگر رئیس مجلس پیش از انقضای مدت از ریاست استعفاء دهد یا فوت شود نواب رئیس به ترتیب تقدم، جلسه را منعقد می‌سازند و متن استعفاء‌نامه را قرائت یا فوت را اعلام می‌دارند. در مورد فوت به احترام متوفی جلسه ختم می‌شود و در هر صورت در جلسه بعد نایب رئیس جلسه را تشکیل می‌دهد و رئیس جدید طبق آئین‌نامه داخلی مجلس انتخاب می‌شود.

در مورد استعفاء بعد از اعلام و قرائت متن استعفاء نامه در مجلس و استماع توضیحات رئیس مستعفی و مذاکراتی که نمایندگان لازم بدانند، چنانچه استعفاء پس گرفته نشود، انتخاب رئیس جدید در جلسه بعد به عمل می‌آید، حداکثر توضیحات رئیس و مذاکرات نمایندگان یکساعت خواهد بود.

تبصره 1 - در مورد فوت یا استعفاء سایر اعضای هیأت رئیسه نیز باید بدون تشریفات در جلسه بعد انتخاب فرد یا افراد جدید به عمل آید.

تبصره 2 - انتخاب رئیس و هر یک از اعضای هیأت رئیسه جدید برای مدت باقیمانده از یکسال خواهد بود.

ماده 20 - هیچک از اعضاء هیأت رئیسه مجلس نمی‌تواند به عضویت کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات مجلس انتخاب شود و در صورتی که هر یک از اعضاء این کمیسیون به عضویت هیأت رئیسه انتخاب گردند از کمیسیون مستعفی شناخته شده و مطابق مراتب منظور در این آئین‌نامه نسبت به تعیین کمیسیون جدید اقدام خواهند نمود و همچنین نمی‌توانند به عنوان رئیس یا سخنگوی⁹ کمیسیون‌های مجلس انتخاب گردند و در صورتی که رئیس یا سخنگوی¹⁰ کمیسیون‌ها به عضویت هیأت رئیسه انتخاب گردند از سمت خود در کمیسیون مستعفی شناخته می‌شوند.

ماده 21 - وظایف و اختیارات رئیس مجلس عبارتند از:

1 - اداره جلسات مجلس به شرح مواد این آئین‌نامه.

2 - اداره¹¹ کلیه امور اداری، مالی، استخدامی و سازمانی مجلس.

3 - امضای کلیه احکام استخدامی براساس آئین‌نامه استخدامی کارکنان مجلس و سایر قوانین و مقررات.

4 - امضای کلیه نامه‌های مربوط به امور قانون‌گذاری و پارلمانی مجلس.

5 - حضور در نهادهای قانونی که رئیس مجلس عضو آنها است.

6 - ارائه گزارش کامل از تصمیمات و اقدامات هیأت رئیسه در رابطه با مسائل مختلف مربوط به مجلس و واحدهای تابعه آن هر سه ماه یکبار به نمایندگان.

7- سایر موارد مذکور در قانون اساسی و دیگر مقررات.

ماده 22 - وظایف دبیران¹² عبارتند از:

- 1 - مراقبت در ضبط و تحریر صورت مذاکرات و چاپ و توزیع آنها.
- 2 - قرائت طرحها و لوایح، پیشنهادهای، نوشته‌ها و مطالبی که باید به اطلاع مجلس برسد.
- 3 - تنظیم پیشنهادهای واصله از طرف نمایندگان به ترتیب وصول با قید شماره.
- 4 - ترتیب اجازاتی که نمایندگان در جلسه برای نطق می‌خواهند، با رعایت حق تقدم و قید شماره ترتیب.

ماده 23 - وظایف و اختیارات هیأت رئیسه عبارتند از:

- 1 - نظارت بر¹³ کلیه امور اداری، مالی، استخدامی و سازمانی مجلس.
  - 2 - تصویب بودجه پیشنهادی سالیانه مجلس و ارجاع آن به کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات مجلس جهت طی مراحل قانونی.
  - 3 -¹⁴ تصویب حقوق مالی نمایندگان طبق این آئین‌نامه.
  - 4 - انتظام و حفظ انضباط جلسات مجلس.
  - 5 - نظارت بر انجام امور مربوط به گزارشها و چاپ و توزیع آنها.
  - 6 - تهیه و تنظیم برنامه هفتگی مجلس.
  - 7 - مسؤولیت و نظارت بر رعایت اوقات و مهلت‌های قانونی مذکور در این آئین‌نامه.
  - 8 - تصمیم‌گیری در خصوص دعوت از اشخاص حقیقی و حقوقی و موافقت با حضور اشخاص متقاضی جهت شرکت و یا اظهارنظر در مجلس.¹⁵
  - 9 - اعلام مراتب رد اعتبارنامه یا استعفای نمایندگان به وزارت کشور.
  - 10 - بررسی و حل و فصل مسائل و مشکلات کمیسیونها و شعب و اتخاذ تصمیم در موارد اختلافی یا عدم رعایت آئین‌نامه.¹⁶
  - 11 - حفظ شأن و منزلت و اقتدار مجلس و دفاع از حقوق و جایگاه قانونی نمایندگان.
  - 12 - تصویب سازوکار لازم جهت بهبود روشهای نظارتی و ساماندهی امورناظرین منتخب مجلس و کمیسیونها درمجامع و شوراها و دریافت گزارش آنان.¹⁷
- تبصره - جلسات هیأت رئیسه با حضور حداقل دوسوم اعضاء که رئیس یا یکی از نواب رئیس جزء آنان باشد رسمیت می‌یابد و مصوبات آن با رأی اکثریت مطلق عده حاضر معتبر خواهد بود.
- د - مسؤولیت مشترك هیأت رئیسه در برابر مجلس**

ماده 24 - رئیس مجلس و سایر اعضای هیأت رئیسه در مورد انجام وظایف محوله در این آئین‌نامه در

برابر مجلس مسؤولیت مشترك دارند.

ماده 25 - هرگاه نمایندگان به کیفیت اداره جلسات یا سایر امور مجلس و نحوه ایفای وظایف رئیس یا سایر اعضای هیأت رئیسه معترض باشند، می‌توانند طی تقاضای کتبی با امضای حداقل بیست و پنج نفر و یا به درخواست کمیسیون تدوین آئین‌نامه داخلی مجلس¹⁸، تشکیل هیأت رسیدگی به اعتراضات، مرکب از رؤسای کمیسیون‌های تخصصی¹⁹ و اعضای کمیسیون تدوین آئین‌نامه داخلی مجلس را درخواست نمایند. کمیسیون تدوین آئین‌نامه داخلی²⁰ مکلف است ظرف مدت سه روز نسبت به تشکیل هیأت رسیدگی به اعتراضات، اقدام نماید. هیأت اخیر مکلف است ظرف ده روز با حضور سه نفر از منتخبین معترضین، به موضوع رسیدگی نماید. در صورتی که اکثریت اعضای هیأت رأی بر عدم صلاحیت فرد مورد اعتراض دادند عضویت وی در هیأت رئیسه تعلیق می‌گردد. گزارش هیأت در این باره در جلسه غیرعلنی مورد بررسی قرار می‌گیرد و در اولین جلسه علنی مجلس بدون بحث به رأی‌گیری گذاشته می‌شود. در صورت رد عدم صلاحیت، عضو مزبور به کار خود ادامه خواهد داد و در غیر این صورت از سمت خود مستعفی شناخته می‌شود و حق شرکت در انتخابات مجدد آن دوره را ندارد.

تبصره 1 - هیأت رسیدگی کننده به اعتراض، در ابتدای نخستین جلسه خود هیأت رئیسه‌ای را وفق مقررات مربوط به انتخاب هیأت رئیسه کمیسیون‌ها، انتخاب می‌نماید. جلسات هیأت با حضور سه چهارم اعضای رسمیت می‌یابد و مناط اعتبار تصمیمات آن، رأی اکثریت مطلق حاضرین می‌باشد.

تبصره 2 - نمایندگان معترض و اعضای مورد اعتراض هیأت رئیسه مجلس، حق رأی در جلسه هیأت رسیدگی کننده به اعتراضات را ندارند.

تبصره 3 - رسیدگی فوق مانع از انجام وظایف قانونی کمیسیون اصل نودم (90) قانون اساسی نسبت به طرز کار مجلس نخواهد بود و نمایندگان می‌توانند از آن طریق نیز نسبت به عملکرد هیأت رئیسه نظارت و پیگیری نمایند.

دوم - شعب و کمیسیون‌ها

الف - شعب

ماده 26 - پس از انجام مراسم تحلیف، نمایندگان به حکم قرعه بطور مساوی به پانزده شعبه تقسیم می‌شوند و افراد باقیمانده به ترتیب از شعبه اول به بعد، يك يك به شعب افزوده می‌شوند. نمایندگانی که بعداً سوگند یاد می‌کنند به حکم قرعه به عضویت شعبی که کسری دارند پذیرفته می‌شوند.

هر شعبه دارای يك رئیس، دو نایب رئیس، يك سخنگو²¹ و دو دبیر²² خواهد بود که جداگانه با رأی مخفی با ورقه و با اکثریت نسبی بیش از يك سوم کل اعضای شعبه، انتخاب می‌شوند و در صورت تساوی به حکم قرعه عمل خواهد شد.

نتیجه انتخابات با ذکر آراء طی گزارشی به وسیله سخنگو²³ به اطلاع مجلس می‌رسد. مناط اعتبار برای رسمیت جلسات شعب، حضور حداقل دوسوم اعضای می‌باشد و تصمیمات شعب، به جز در مورد انتخاب افراد، با اکثریت مطلق آراء عده حاضر خواهد بود.

ماده 27 - هر يك از شعب برای تمام دوره نمایندگی رسمیت دارند و وظایف و اختیارات آنها عبارتند از:

1- رسیدگی به اعتبارنامه‌ها.

2- تعیین اعضای کمیسیون تحقیق.

3- تعیین اعضای کمیسیون تدوین آئین‌نامه داخلی مجلس.

4- بررسی و تشخیص صلاحیت نامزدهای عضویت در کمیسیون‌های تخصصی مجلس.

ماده 28 - هر يك از شعب موظفند صورتجلسات خود را با قيد اسامی حاضرین و غایبین و تأخیرکنندگان به وسیله دبیر شعبه تنظیم و تقدیم هیأت رئیسه مجلس نمایند.

ب - کمیسیون‌ها

ماده 29 - مجلس دارای کمیسیون‌های خاص شامل کمیسیون تحقیق، تدوین آئین‌نامه داخلی مجلس، اصل نودم (90)، و کمیسیون‌های تخصصی با محدوده وظایف مشخص به شرح مواد این آئین‌نامه خواهد بود. تعداد اعضای کمیسیون تحقیق و کمیسیون تدوین آئین‌نامه داخلی مجلس هر کدام پانزده نفر و تعداد اعضای کمیسیون‌های اصل نودم (90) قانون اساسی و تخصصی و نیز نفرات عضو با رعایت مواد این آئین‌نامه و رأی اکثریت نسبی اعضای جلسه مشترك هیأت رئیسه و رؤسای شعب تعیین می‌شود.²⁴

تبصره- تعیین مصادیق و تهیه شرح وظایف و اختیارات کمیسیون‌ها با رعایت کلیت آئین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی توسط هیأت رئیسه مجلس یا هر يك از کمیسیون‌ها و یا حداقل پنجاه نفر از نمایندگان پیشنهاد می‌شود و پس از تصویب در جلسه مشترك هیأت رئیسه مجلس، اعضای کمیسیون تدوین آئین‌نامه داخلی و رؤسای کمیسیون‌های تخصصی اجراء می‌شود.

جلسه مشترك فوق‌الذکر به ریاست رئیس یا یکی از نواب رئیس مجلس و با حضور حداقل دوسوم اعضای رسمیت می‌یابد و مصوبات آن با رأی حداقل دوسوم اعضای حاضر معتبر خواهد بود و مصوبات به اطلاع نمایندگان خواهد رسید.²⁵

کمیسیون‌های خاص

1 - کمیسیون تحقیق

ماده 30 - به منظور بررسی اعتبارنامه‌هایی که توسط شعب مورد تأیید قرار نگرفته و یا از سوی نمایندگان مورد اعتراض واقع شده است هر يك از شعب موظفند پس از تعیین هیأت رئیسه خود، بلافاصله دو نفر از اعضای خود را که آگاهی بیشتری به مسائل حقوقی داشته و از صلاحیت لازم برخوردار باشند به عنوان اعضای اصلی و علی‌البدل کمیسیون تحقیق انتخاب نمایند و نتیجه را به هیأت رئیسه گزارش تا در جلسه علنی قرائت گردد.

2 - کمیسیون تدوین آئین‌نامه داخلی مجلس

ماده 31 - هر شعبه يك نفر دیگر از اعضای خود را که واجد صلاحیت باشد برای تشکیل کمیسیون تدوین آئین‌نامه داخلی مجلس معین و نتیجه را به مجلس گزارش خواهد کرد. این کمیسیون طرح‌های مربوط به مواد آئین‌نامه داخلی مجلس را رسیدگی کرده و نظر خود را به مجلس گزارش می‌نماید تا مطابق آئین‌نامه مورد بررسی قرار گیرد.

3 - کمیسیون اصل نودم (90) قانون اساسی

ماده 32- به منظور سامان دادن و کارآمد سازی مجلس و نمایندگان، خصوصاً نسبت به طرز کار قوای مجریه و قضائیه و مجلس مبتنی بر اصول متعدد قانون اساسی بالاخص اصل نودم (90)، کمیسیون به نام اصل نودم (90) قانون اساسی تشکیل می‌گردد تا طبق قوانین مصوب مربوط به خود اداره و انجام وظیفه نماید. اعضای این کمیسیون به شرح ذیل است:

1- از هر کمیسیون تخصصی يك نفر با معرفی کمیسیون مربوطه.

2- هشت(8) نفر از نمایندگان که توسط رؤسای شعب و هیأت رئیسه به عنوان اعضاء ثابت انتخاب می‌شوند.

تبصره 1- رئیس کمیسیون با پیشنهاد هیأت رئیسه مجلس از بین اعضاء ثابت کمیسیون و با رأی مجلس انتخاب می‌گردد.

تبصره 2- اعضاء ثابت کمیسیون نباید عضو کمیسیونهای تخصصی مجلس باشند.²⁶

4 - کمیسیون‌های تخصصی

ماده 33 - هر يك از کمیسیون‌های تخصصی مجلس که مطابق این آئین‌نامه تشکیل می‌گردند در محدوده تخصصی خود دارای وظایف و اختیاراتی به شرح زیر می‌باشند:

1- بررسی طرحها و لوایح ارجاعی و گزارش آن به مجلس شورای اسلامی.

2- رسیدگی به درخواستهای تحقیق و تفحص.

3- رسیدگی به سؤال نمایندگان از رئیس جمهور و وزیران.

4- بررسی موارد ارجاعی از لوایح برنامه توسعه و بودجه سالانه و گزارش آن به کمیسیون تلفیق.

5- کسب اطلاع از کم و کیف اداره امور کشور، دریافت و بررسی گزارشهای عملکردی و نظارتی از اجراء قوانین مربوط به دستگاههای ذی‌ربط.

6- تهیه گزارش موردی و سالانه در خصوص امور اجرائی دستگاهها و نحوه اجراء قوانین به خصوص قانون برنامه توسعه و بودجه سالانه و ارائه نکات مثبت، منفی و پیشنهاد نحوه اصلاح آن و تقدیم گزارش به مجلس جهت قرائت.²⁷

تبصره - کمیسیونها می‌توانند در موارد مهم و حساس و در مواجهه با تخلفات یا سوء مدیریت، با دعوت از مسؤولین ذی‌ربط موضوع را بررسی نموده و گزارش آن را به هیأت رئیسه ارائه نمایند. هیأت رئیسه می‌تواند گزارش مذکور را در دستور کار مجلس قرار دهد. در این صورت سخنگوی کمیسیون و نماینده دولت هرکدام به میزان پانزده دقیقه و شش نفر از نمایندگان به قید قرعه از بین متقاضیان هرکدام به میزان پنج دقیقه، نظرات خود را بیان می‌نمایند.

هرگاه کمیسیون همراه با گزارش پیشنهادهایی برای تصویب به مجلس ارائه نماید با رعایت مفاد آئین‌نامه داخلی در دستور حداکثر دوهفته بعد مجلس قرار خواهد گرفت و مطابق آئین‌نامه داخلی رسیدگی می‌شود. نمایندگان می‌توانند پیشنهادهایی خود را تا (48) ساعت پس از پایان قرائت گزارش به کمیسیون تحویل نمایند. کمیسیون تا يك هفته گزارش نهایی خود را به مجلس ارائه می‌دهد.²⁸

7 - بررسی و تصویب آزمایشی طرحها و لوایح و همچنین تصویب دائمی اساسنامه سازمانها، شرکتها و مؤسسات دولتی یا وابسته به دولت که طبق اصل هشتاد و پنجم (85) قانون اساسی به آنها محول می‌گردد.

تبصره 1 - پاسخ دولت راجع به گزارشهای کمیسیونهای تخصصی در دستور کار مجلس قرار گرفته و قرائت خواهد شد. پس از آن حسب درخواست کمیسیونهای تخصصی، موضوع گزارشهای یاد شده جهت بررسی به کمیسیون اصل نودم (90) ارسال و کمیسیون مذکور نتایج بررسی خود را به مجلس ارائه خواهد کرد.

تبصره 2 - کمیسیونهای تخصصی مجلس می‌توانند به تعداد کافی مشاور ذی‌صلاح به ویژه از میان نمایندگان ادوار گذشته که در مسائل کمیسیون صاحب تخصص و تجربه باشند²⁹ از طریق هیأت رئیسه به خدمت

بگیرند.

ماده 34 - کمیسیون آموزش و تحقیقات برای انجام وظایف محوله در محدوده آموزش و پرورش عمومی، آموزش فنی و حرفه‌ای، آموزش عالی، تحقیقات و فن‌آوری، مطابق ضوابط این آئین‌نامه تشکیل می‌شود.

ماده 35 - کمیسیون اجتماعی برای انجام وظایف محوله در محدوده امور اداری و استخدامی، کار، اشتغال، روابط کار و تعاون مطابق ضوابط این آئین‌نامه تشکیل می‌شود.

ماده 36 - کمیسیون اقتصادی برای انجام وظایف محوله در محدوده اقتصاد و دارائی، بازرگانی داخلی، بازرگانی خارجی مطابق ضوابط این آئین‌نامه تشکیل می‌شود.

ماده 37 - کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی برای انجام وظایف محوله در محدوده سیاست و روابط خارجی، دفاع، اطلاعات و امنیت³⁰ مطابق ضوابط این آئین‌نامه تشکیل می‌شود.

ماده 38 - کمیسیون انرژی برای انجام وظایف محوله در محدوده نفت، گاز، برق، سدها و نیروگاه‌های آبی و برقی، انرژی اتمی و انرژی‌های نو مطابق ضوابط این آئین‌نامه تشکیل می‌شود.

ماده 39 - کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات برای انجام وظایف محوله در محدوده برنامه، بودجه، نظارت برنامه و بودجه و دیوان محاسبات و امور مالی مجلس و آمار و خدمات عمومی فنی مطابق ضوابط این آئین‌نامه تشکیل می‌شود.

تبصره - کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات علاوه بر انجام وظایف تخصصی در ماده (33) و این ماده موظف است نسبت به امور زیر اقدام نماید:

1 - نظارت و مراقبت بر اجرای مقررات بودجه و امور مالی مجلس و نحوه هزینه کردن آن.

2 - رسیدگی به عملکرد بودجه سالیانه مجلس و ارائه گزارش آن حداکثر تا پایان شهریورماه سال بعد. این گزارش جهت اطلاع نمایندگان چاپ می‌گردد.

3 - بازرسی و رسیدگی دقیق و نظارت در مورد کلیه اموال و اشیاء منقول و غیرمنقول مجلس شورای اسلامی و ارائه گزارش سالیانه جهت چاپ و توزیع بین نمایندگان.

ماده 40 - کمیسیون بهداشت و درمان برای انجام وظایف محوله در محدوده بهداشت، درمان، امداد، بهزیستی، تأمین اجتماعی و بیمه‌های اجتماعی و هلال احمر مطابق ضوابط این آئین‌نامه تشکیل می‌شود.

ماده 40 مکرر - کمیسیون شوراها و امور داخلی کشور برای انجام وظایف محوله در محدوده سیاست داخلی، شوراها، امور غیرعمرانی شهرداریها و ثبت احوال مطابق ضوابط این آئین‌نامه تشکیل می‌شود.³¹

ماده 41 - کمیسیون صنایع و معادن برای انجام وظایف محوله در محدوده صنایع، پست، مخابرات، معادن، پتروشیمی، صنایع هوافضا و ارتباطات مطابق ضوابط این آئین‌نامه تشکیل می‌شود.

ماده 42 - کمیسیون عمران برای انجام وظایف محوله در محدوده راه و ترابری، مسکن، عمران شهری و عمران روستایی و امور عمرانی شهرداریها و دهیاریها³² مطابق ضوابط این آئین‌نامه تشکیل می‌شود.

ماده 43 - کمیسیون فرهنگی برای انجام وظایف محوله در محدوده فرهنگ و هنر، ارشاد و تبلیغات، صدا و سیما و ارتباطات جمعی، تربیت بدنی و جوانان و زنان و خانواده مطابق ضوابط این آئین‌نامه تشکیل می‌شود.

ماده 44 - کمیسیون قضائی و حقوقی برای انجام وظایف محوله در محدوده قضائی و حقوقی مطابق

ضوابط این آئین‌نامه تشکیل می‌شود.

ماده 45 - کمیسیون کشاورزی، آب و منابع طبیعی برای انجام وظایف محوله در محدوده کشاورزی، منابع آب، دام و طیور، شیلات، محیط زیست و هواشناسی مطابق ضوابط این آئین‌نامه تشکیل می‌شود.

5 - مقررات مشترک کمیسیون‌ها

ماده 46 - به منظور آشنایی نمایندگان با سوابق تحصیلی و کاری یکدیگر اداره کل قوانین موظف است قبل از تشکیل شعب برای تعیین اعضای کمیسیون‌ها، اسامی نمایندگان به همراه تحصیلات (مستند) و تجربه و سابقه عضویت در کمیسیون‌ها (در صورتی که سابقه نمایندگی داشته باشند) را تکثیر و در اختیار نمایندگان قرار دهد. تشخیص صلاحیت اعضاء هر شعبه برای عضویت در کمیسیون‌های مجلس براساس پیشنهاد نماینده و رأی اکثریت نسبی اعضاء شعبه خواهد بود. هر نماینده ملزم است برای عضویت در يك کمیسیون، حداقل دو کمیسیون را به ترتیب اول و دوم پیشنهاد دهد.

ماده 47 - هیأت رئیسه پس از دریافت گزارش بدوی شعب در باره نامزدهای کمیسیون‌های مجلس این گزارش را تکثیر و در میان نمایندگان توزیع می‌نماید. چهل و هشت ساعت پس از این توزیع، شعب مجدداً تشکیل جلسه می‌دهند و با توجه به گزارش منتشرشده و بررسی همه اولویتها، دوباره نامزدهای خود را برای هر کمیسیون انتخاب و به هیأت رئیسه گزارش می‌دهند. در صورتی که تعداد افراد معرفی‌شده از طرف شعب برای هر کمیسیون بیش از تعداد لازم باشد مجموع افراد معرفی‌شده برای هر کمیسیون با دعوت یکی از نواب رئیس تشکیل جلسه می‌دهند تا در مورد افراد مورد نیاز در کمیسیون به توافق برسند. در صورتی که توافق لازم به عمل نیاید افراد مورد نیاز هر کمیسیون در جلسه‌ای با دعوت یکی از نواب رئیس با حق رأی و شرکت روسای شعب با رعایت اولویتهایی مانند تخصص، تجربه و سابقه عضویت در آن کمیسیون و با رأی مخفی تعیین خواهند شد.

تبصره 1 - نمایندگان مذکور حق شرکت در جلسه فوق جهت دفاع از پیشنهاد خود را دارند اما رأی‌گیری بدون حضور آنان صورت می‌گیرد مفاد این تبصره شامل رؤسای شعب نیز می‌باشد.

تبصره 2 - بین افرادی که رأی مساوی آورده و احتساب آنان به عنوان عضو يك کمیسیون باعث افزایش سقف آن کمیسیون می‌شود قرعه‌کشی انجام می‌گیرد.

تبصره 3 - افرادی که طبق این ماده برای کمیسیون اول مورد نظر خود انتخاب نشوند در کمیسیون دوم مورد تقاضای خود، در صورتی که از متقاضیان اولویت درجه اول تکمیل نشده باشد، قرارداد خواهند شد. اگر در این مرحله نیز تعداد افراد بیش از تعداد مورد نیاز کمیسیون باشد مجدداً با رعایت اولویتهای فوق‌الذکر و با رأی اکثریت هیأت رئیسه و روسای شعب برای کمیسیون دوم انتخاب می‌شوند و کسانی که در این مرحله نیز برای کمیسیون دوم مورد تقاضای خود انتخاب نشوند به تشخیص اکثریت اعضاء جلسه مشترک فوق‌الذکر برای یکی از کمیسیون‌های دیگر مجلس تعیین می‌گردند.

ماده 48 - هر يك از کمیسیون‌های تخصصی مجلس موظف است از میان اعضاء خود کمیته و یا کمیته‌های فرعی متناسب با موضوعات مربوط تشکیل دهد. کمیته‌های فرعی دارای يك رئیس، يك نایب رئیس و يك دبیر³³ خواهند بود که توسط اعضاء همان کمیته انتخاب می‌گردند. مصوبات کمیته‌های فرعی بعد از تصویب در کمیسیون رسمیت خواهد داشت.

ماده 49 - پس از انتخاب اعضاء کمیسیون‌ها، هر کمیسیون به ریاست مسن‌ترین عضو و با حضور حداقل دوسوم اعضاء خود منعقد و فوراً يك رئیس، دو نایب رئیس، يك سخنگو³⁴ و دو دبیر³⁵ با رأی مخفی با ورقه با اکثریت نسبی به مدت یکسال انتخاب می‌نماید.

تبصره - اداره کل قوانین موظف است در شروع کار هر دوره مجلس سوابق کاری و میزان تحصیلات اعضاء هر کمیسیون را قبل از انتخاب هیأت رئیسه آن کمیسیون در اختیار اعضاء قرار دهد.

ماده 50 - مناط اعتبار برای رسمیت جلسه کمیسیون‌ها حضور حداقل دوسوم اعضاء می‌باشد. مصوبات

کمیسیون با اکثریت مطلق آراء عده حاضر خواهد بود.

ماده 51 - هر نماینده هر شش ماه می‌تواند پس از گذشت شش ماه از آغاز کار هر دوره مجلس از طریق هیأت رئیسه تقاضای تغییر کمیسیون را بنماید. این تغییر و انتقال با موافقت اکثریت اعضای کمیسیون‌های ذریبط انجام می‌پذیرد.

ماده 52 - هیأت رئیسه مجلس حداقل يك نفر از کارشناسان با تجربه و مناسب مجلس را به‌عنوان دبیر دراختیار هر کمیسیون قرار می‌دهد تا نسبت به امور کارشناسی و اداری مربوطه از قبیل ارتباط با هیأت رئیسه و ادارات مجلس و کمیسیون‌ها و تنظیم و توزیع مراسلات، ضبط مذاکرات، بایگانی اوراق و پرونده‌ها، تسریع جریان امور دفتری و تهیه صورتجلسات و سایر امور اداری اقدام نماید.

ماده 53 - گزارش عملکرد کمیسیون‌ها بایستی هر ماه یکبار به هیأت رئیسه مجلس داده شود تا به نحو مقتضی به اطلاع نمایندگان برسد.

ماده 54 - در صورتی که نمایندگان از طرف کمیسیون برای ادای توضیح در زمینه سؤال و یا پیشنهاد خود دعوت شوند موظف به شرکت خواهند بود و عدم شرکت بدون عذر موجه به منزله انصراف از طرح سؤال و یا پیشنهاد خواهد بود.

ماده 55 - تمام اسناد و اوراق مربوط به اموری که باید در کمیسیون‌ها بررسی شود از طرف هیأت رئیسه به آن کمیسیون ارجاع می‌شود. نمایندگان می‌توانند آن اسناد را ملاحظه کنند، اسناد مزبور نباید از کمیسیون خارج گردد. این اسناد به انضمام اسناد مذاکرات و اقدامات جاری کمیسیون در محل کمیسیون بایگانی و در پایان هر دوره به بایگانی مجلس منتقل می‌شود.

ماده 56 - پس از آنکه مجلس یا کمیسیونها (درخصوص قوانین آزمایشی)³⁶ درباره طرح یا لایحه‌ای رأی نهایی داد، اسناد و اوراق و صورتجلسات مربوط به آن، در اداره کل قوانین مجلس بایگانی می‌شود.

6 - سایر مقررات

ماده 57 - هر نماینده به جز رئیس مجلس، ملزم است عضویت یکی از کمیسیون‌های تخصصی را بپذیرد و در صورت تمایل می‌تواند در کمیسیون‌های دیگر مجلس، با حق اظهارنظر و بدون حق رأی شرکت کند.

تبصره - عضویت در کمیسیون‌های تحقیق و تدوین آئین‌نامه داخلی مجلس مانع از عضویت در کمیسیون دیگر نخواهد بود.

7 - کمیسیون مشترك

ماده 58 - در مورد طرحها و لوایحی که به تشخیص هیأت رئیسه به دو یا چند کمیسیون ارتباط اساسی داشته باشد، کمیسیون مشترك تشکیل می‌گردد. تعداد اعضای کمیسیون مشترك بیست و سه نفر می‌باشد. تعیین سهم هر کمیسیون به وسیله هیأت رئیسه مجلس و انتخاب آنان توسط کمیسیون ذریبط می‌باشد.

کمیسیون مشترك در انتخاب هیأت رئیسه و ارائه گزارش و سایر مقررات مانند دیگر کمیسیون‌ها اقدام می‌نماید.

8 - کمیسیون ویژه

ماده 59 - در مسائل مهم و استثنائی که برای کشور پیش می‌آید و دراین خصوص تشکیل کمیسیون ویژه‌ای برای رسیدگی و تهیه گزارش ضرورت پیدا می‌کند، به پیشنهاد حداقل پانزده نفر از نمایندگان و تصویب مجلس، این کمیسیون تشکیل می‌شود. اعضای کمیسیون ویژه که پانزده نفر³⁷ خواهند بود، مستقیماً در جلسه علنی توسط نمایندگان با رأی مخفی و اکثریت نسبی انتخاب خواهند شد.

هیأت رئیسه کمیسیون ویژه همانند دیگر کمیسیون‌ها انتخاب خواهد شد.

تبصره - هیأت رئیسه مجلس می‌تواند طرحها و لوایحی را که در حوزه مسائل مربوط به کمیسیون ویژه تشخیص دهد به آن کمیسیون ارجاع نماید.³⁸

مبحث سوم - تشکیلات اداری و پشتیبانی مجلس

امور اداری، مالی و خدماتی مجلس

ماده 60 - مسؤولیت و اختیار کلیه امور اجرائی مجلس اعم از تشکیلاتی، مالی، معاملاتی، اداری، استخدامی، حقوقی، فنی، پشتیبانی، ارتباطات داخلی و بین‌المللی، حفاظت، حراست و نظایر آن به عهده رئیس مجلس شورای اسلامی است.

تبصره 1- رئیس مجلس می‌تواند بخشی از وظایف و اختیارات خود را به معاونین خود یا مسؤولین ذی‌ربط تفویض نماید.

تبصره 2- اساسنامه سازمانها، نظام مالی و ساختار تشکیلات مربوط به مجلس شورای اسلامی به جز امور قانونگذاری و همچنین ضوابط اجرائی و دستورالعملهای کلیه اختیارات موضوع این ماده به تصویب کمیسیون تدوین آئین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی خواهد رسید.³⁹

ماده 61 - وظایف ناظران⁴⁰ عبارتند از:

1- تنظیم برنامه‌ها و سیاستهای مالی، استخدامی، خدماتی، تبلیغی و انتظامات مجلس و ارائه آن به رئیس مجلس جهت طی مراحل بعدی.

2- نظارت بر عملکرد رئیس سازمان و نحوه اجرای مصوبات هیأت رئیسه.

3- نظارت بر روند تهیه و پیشنهاد بودجه سالانه مجلس و پیگیری مراحل بعدی آن.

4- نظارت بر حفظ اداره و ثبت اموال و مؤسسات مجلس.

5- نظارت بر عملکرد مرکز پژوهشها، مرکز اسناد، کتابخانه و موزه مجلس که طبق قوانین مربوط به خود تشکیل گردیده‌اند.

6- پیگیری مشکلات نمایندگان و ارائه راه‌حل مناسب به هیأت رئیسه.

7- نظارت بر سایر امور اداری و مالی و خدماتی مجلس.

ماده 62 - هیأت رئیسه می‌تواند در چهارچوب امکانات موجود و بودجه مصوب تشکیلات مناسبی را جهت تدوین، نگارش، ویرایش حقوقی و ادبی طرحها و لوایح ایجاد نماید. نظرات این تشکیلات قبل از تصویب نهایی طرح یا لایحه در مجلس، با موافقت کمیسیون ذی‌ربط انجام می‌شود.⁴¹

ماده 63- در راستای ایفای هرچه بهتر وظیفه نمایندگی، همچنین حفظ شأن و منزلت مجلس و جایگاه حقیقی نمایندگان، هیأت رئیسه می‌تواند به منظور برقراری ارتباط مؤثر (دیداری، شنیداری، مکتوب) نمایندگان با موکلین و نمایندگان دستگاههای اجرائی و نهادهای رسمی و غیررسمی در مرکز و حوزه انتخابیه با اختصاص فضای فیزیکی مناسب (دفاتر کار و ملاقات عمومی) هرگونه امکانات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری مورد نیاز را در شأن نظام جمهوری اسلامی فراهم نماید. اعتبارات مورد نیاز در بودجه سالانه مجلس پیش بینی می‌شود.⁴²

ماده 64 - در صورتی که نمایندگان لازم بدانند بنا به پیشنهاد رئیس مجلس و یا پانزده نفر از نمایندگان⁴³

و تصویب مجلس شورای اسلامی، وزراء مکلف به حضور در مجلس می‌باشند و هرگاه تقاضاکنند و مطلبی داشته باشند، مطالب آنان استماع می‌شود.

تبصره 1- هیأت رئیسه مجلس می‌تواند تمام یا بخشی از يك جلسه مجلس را برای رسیدگی به امور مهم و اساسی کشور اختصاص دهد.

تبصره 2- دستور این جلسات و چگونگی اداره آن توسط هیأت رئیسه تعیین خواهد شد.⁴⁴

فصل دوم - نمایندگان

مبحث اول - رسیدگی به اعتبارنامه نمایندگان

ماده 65 - شعب به موجب جدول حوزه‌های انتخابی مجلس شورای اسلامی که براساس حروف الفبا از طرف اداره کل قوانین مجلس با نظارت هیأت رئیسه تنظیم و توزیع می‌شود، رسیدگی به اعتبارنامه‌ها را شروع و نسبت به مدارکی که در شورای نگهبان مورد رسیدگی قرار نگرفته و یا پس از رسیدگی شورای نگهبان بدست آمده است اتخاذ تصمیم خواهد نمود و گزارش تصویب یا رد آن را از طریق هیأت رئیسه به مجلس تقدیم می‌دارند. هر شعبه برای تسریع در کار می‌تواند يك یا چند شعبه فرعی تعیین کند که اعضای آن با قید قرعه از بین منتخبین آن شعبه تعیین می‌شوند، ولی رسیدگی نهایی در شعبه اصلی به عمل می‌آید و گزارش آن توسط سخنگوی⁴⁵ شعبه طبق دستور جلسه به مجلس داده خواهد شد و در صورت غیبت سخنگو⁴⁶ و همچنین در صورتی که سخنگوی⁴⁷ شعبه در جلسه باشد، لیکن نخواهد درباره اعتبارنامه صحبت کند به ترتیب یکی از دو نایب رئیس یا دبیران⁴⁸ وظیفه او را انجام خواهد داد.

ماده 66 - هیأت رئیسه موظف است فهرست اعتبارنامه‌های ارجاعی به شعب را تکثیر و در اختیار نمایندگان قرار دهد. چنانچه نماینده‌ای به هر يك از اعتبارنامه‌ها معترض باشد، حداکثر طرف مدت سه روز از تاریخ انتشار فهرست فوق‌الذکر اعتراض خود را کتبا به شعبه مربوطه تقدیم می‌دارد. شعبه موظف است حداقل بیست و چهار ساعت قبل از بررسی هر اعتبارنامه از معترضین جهت توضیح اعتراض خود دعوت به عمل آورد.

تبصره - در صورت عدم حضور معترض یا معترضین در شعبه، حق طرح اعتراض در جلسه علنی را نخواهند داشت مگر آنکه عدم حضور آنان به تشخیص هیأت رئیسه با عذر موجه بوده باشد و همچنین در صورتی که شعبه در موعد مقرر از معترض یا معترضین دعوت به عمل نیاورد، آنان می‌توانند در جلسه علنی اعتراض نمایند.

ماده 67 - هیچ شعبه‌ای نمی‌تواند تقدیم گزارش خود را بیش از دوازده روز از تاریخ دریافت پرونده به تعویق اندازد. در صورتی که تأخیر به حکم ضرورت پیش آمده باشد، رئیس و در غیاب او نایب رئیس شعبه مکلف است هیأت رئیسه مجلس را مطلع سازد. هرگاه هیأت رئیسه علت را موجه دانست، موضوع را دوباره به همان شعبه و در غیراین صورت به شعبه بعد ارجاع مینماید که طرف ده روز پس از دریافت پرونده، گزارش دهد.

ماده 68 - گزارش هر يك از شعب درباره تأیید یا رد اعتبارنامه‌ها بدون ذکر دلیل در مجلس قرائت می‌شود. در صورتی که گزارش شعبه مبنی بر رد اعتبارنامه باشد و یا اینکه معترضین بر اعتراض خود باقی باشند، اعتبارنامه به کمیسیون تحقیق ارجاع خواهد شد.

درغیراین صورت اعتبارنامه مصوب تلقی گردیده و رئیس مجلس تصویب آن را اعلام می‌نماید.

ماده 69 - کمیسیون تحقیق طرف حداکثر پانزده روز به دلائل و توضیحات کتبی شعب و معترضین (که باید ظرف پنج روز از تاریخ ارجاع اعتبارنامه به کمیسیون، به آن کمیسیون فرستاده باشند) رسیدگی می‌کند و پس از استماع و بررسی توضیحات شفاهی معترضین و مدافعات کتبی یا حضوری نماینده مورد اعتراض، نظر خود را به مجلس ارسال می‌دارد.

در صورت عدم حضور عمدی نماینده مورد اعتراض در کمیسیون و یا عدم ارسال مدافعات کتبی کمیسیون می‌تواند بدون استماع مدافعات وی نظر خود را به مجلس ارسال دارد.

ماده 70 - چنانچه اعتبارنامه نماینده‌ای از طرف شعبه یا نماینده‌ای مورد اعتراض قرار گرفته و به کمیسیون تحقیق احاله شده باشد نظر کمیسیون مذکور در مجلس قرائت می‌شود. اگر گزارش کمیسیون تحقیق مبنی بر رد اعتبارنامه باشد سخنگوی⁴⁹ کمیسیون ادله رد اعتبارنامه را توضیح می‌دهد. در صورتی که گزارش مبنی بر تأیید صحت اعتبارنامه باشد و یا در موعد مقرر گزارش ندهد، ابتدا سخنگوی⁵⁰ شعبه معترض، ادله رد اعتبارنامه را توضیح می‌دهد و نماینده معترض حداکثر به مدت نیم ساعت در رد اعتبارنامه صحبت می‌کند و در صورتی که معترضان متعدد باشند حداکثر تا سه نفر با توافق بقیه و در صورت عدم توافق با قید قرعه انتخاب می‌شوند و هریک حداکثر به مدت نیم ساعت در رد اعتبارنامه صحبت می‌کنند. نماینده‌ای که اعتبارنامه‌اش مورد اعتراض قرار گرفته به مدت دو برابر وقت مخالفین می‌تواند صحبت کند و می‌تواند قسمتی از وقت خود را حداکثر به دو نفر از نمایندگان واگذار نماید.

ماده 71 - چنانچه نماینده بدون عذر موجه (به تشخیص هیأت رئیسه) تا ده روز پس از ابلاغ به وی برای دفاع از صحت اعتبارنامه خود در جلسه حاضر نشود، مجلس با استماع گزارش کمیسیون تحقیق و صحبت معترض وارد رأی‌گیری می‌شود.

تبصره - در صورتی که نماینده یا نمایندگان معترض به دلایل موجه در جلسه حضور نداشته باشند می‌توانند با اطلاع قبلی هیأت رئیسه، دلایل اعتراض خود را کتباً به نماینده دیگری تحویل تا توسط او در مجلس قرائت گردد.

ماده 72 - اگر کمیسیون تحقیق ظرف پانزده روز نظر خود را به مجلس اعلام نکرد، نماینده‌ای که اعتبارنامه‌اش مورد اعتراض واقع گردیده، می‌تواند طرح اعتبارنامه خود را همراه با ارائه دلایل عدم گزارش کمیسیون تحقیق، از مجلس درخواست بنماید. همچنین پانزده نفر از نمایندگان هم می‌توانند چنین تقاضایی را از مجلس بنمایند. هیأت رئیسه موظف است در اولین فرصت این درخواست را در مجلس مطرح نماید. پس از استماع توضیح کمیسیون، مجلس در این مورد تصمیم می‌گیرد. در صورت موجه بودن علت تاخیر، مجلس می‌تواند مهلت را تا پانزده روز دیگر تمدید نماید. در غیراین صورت، اعتبارنامه در جلسه بعد مجلس مطرح می‌گردد و نماینده معترض و در صورت نبودن معترض سخنگوی⁵¹ شعبه مربوطه دلایل عدم تأیید صحت اعتبارنامه از طرف شعبه را در جلسه بیان می‌کند. پس از دفاع نماینده صاحب اعتبارنامه، مجلس وارد رأی‌گیری می‌شود.

ماده 73 - اخذ رأی نسبت به اعتبارنامه مورد اعتراض مخفی و با ورقه مخصوص خواهد بود.

ماده 74 - نمایندگانی که هنوز اعتبارنامه آنان به تصویب نرسیده حق دادن رأی به جز در مورد اعتبارنامه نمایندگان و همچنین حق حضور در شعبه یا کمیسیون تحقیق، هنگام رسیدگی به اعتبارنامه خود را ندارند. در صورتی که از طرف شعبه یا کمیسیون یا با تقاضای خود برای ادای توضیحات دعوت شوند، حق رأی نخواهند داشت ولی حق اظهار نظر دارند.

مبحث دوم - حقوق و تعهدات نمایندگان

اول - مصونیت نمایندگان

ماده 75 - بر طبق اصل هشتاد و ششم (86) قانون اساسی نمایندگان مجلس در مقام ایفای وظایف نمایندگی در اظهار نظر خود کاملاً آزادند و نمی‌توان آنها را به سبب نظراتی که در مجلس اظهار کرده‌اند یا آرائی که در مقام ایفای وظایف خود داده‌اند تعقیب یا توقیف کرد و یا از حقوق اجتماعی محروم نمود.

تبصره - وظایف نمایندگی شامل نطق⁵²، بحثهای داخل دستور، بحثهای جلسات کمیسیون‌ها، اظهارنظراتی که برای اعمال اصل هشتاد و چهارم (84) قانون اساسی انجام می‌شود و سایر موارد نظارتی و قانونی است.

ماده 76 - چنانچه به تشخیص هیأت رئیسه نماینده‌ای در سخنان خود در جلسه علنی به کسی نسبت ناروا داده و یا هتک حرمت نماید فرد مزبور می‌تواند در دفاع از خود، به صورت مکتوب به اتهام وارده پاسخ گوید. پاسخ ارسالی در صورتی که بیش از دو برابر اصل مطلب اظهار شده نبوده و متضمن توهین و افترا نباشد، در

اولین فرصت در جلسه علنی قرائت خواهد شد.

ماده 77 - اگر در جلسه رسمی ضمن نطق یا⁵³ مذاکره صریحاً یا تلویحاً نسبت سوئی به یکی از نمایندگان داده شود یا عقیده و اظهار او را بر خلاف جلوه دهند و نماینده مذکور برای رد آن نسبت به رفع اشتباه در همان جلسه یا در جلسه بعد اجازه نطق بخواهد بدون رعایت نوبت تا پنج⁵⁴ دقیقه اجازه نطق داده می‌شود.

دوم - تعهدات نمایندگان

ماده 78 - نمایندگان براساس مسؤولیت نمایندگی، متعهد و ملتزم به حفظ حیثیات مجلس و نمایندگان و رعایت نظم و نوبت و اجراء آئین‌نامه داخلی می‌باشند. در مواردی که نماینده‌ای رعایت تعهدات فوق را ننماید اقدامات ذیل به ترتیب از طرف رئیس به عمل خواهد آمد:

1 - تذکر شفاهی در جلسه علنی.

2 - اخطار در جلسه علنی.

3 - احضار و توبیخ متخلف در جلسه هیأت رئیسه.

ماده 79 - رئیس جلسه نسبت به نمایندگانی که از موضوع مذاکره خارج می‌شوند و یا بدون اجازه صحبت می‌کنند و همچنین نسبت به نمایندگانی که به واسطه عدم رعایت آئین‌نامه داخلی یا به انحاء دیگر رعایت نظامات مجلس را نمی‌نمایند تذکر می‌دهد.

ماده 80 - در صورتی که رئیس به یکی از نمایندگان دو بار تذکر داد و نماینده مجدداً از حدود نظم خارج گردید، رئیس به او اخطار می‌کند.

ماده 81 - توبیخ که سبب درج در پرونده و گزارش در مجلس می‌شود در موارد ذیل اجراء می‌گردد:

1 - در صورتی که نماینده‌ای پس از اخطار در همان جلسه از حدود نظم خارج شود.

2 - در صورتی که نماینده‌ای ظرف مدت يك ماه چهار مرتبه در جلسات متوالی یا شش مرتبه در مجموع مورد تذکر واقع شده باشد.

3 - کسانی که بیش از سه جلسه متوالی یا در مجموع پنج جلسه در يك ماه تأخیر غیرمجاز داشته باشند.

سوم - حقوق نمایندگان

ماده 82- بودجه سالانه مجلس به پیشنهاد هیأت رئیسه پس از مشورت با کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات و در موعد مقرر برای دولت ارسال می‌شود تا با رعایت اصل پنجاه و دوم (52) قانون اساسی در بودجه سالانه کل کشور درج شود.

تبصره- مقرری و هزینه‌های نمایندگی در هر سال در جلسه مشترك هیأت رئیسه با کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات مجلس شورای اسلامی با رعایت مقررات مالی مجلس به تصویب می‌رسد. نمایندگان مجلس می‌توانند حقوق و مزایای خود را از مجلس دریافت نمایند. قبل از تصمیم مجدد در هر دوره به صورت علی‌الحساب مطابق مصوبه دوره قبل عمل می‌شود.⁵⁵

چهارم - مأموریتها

ماده 83 - مأموریتهای رسمی فردی و جمعی نمایندگان برای شرکت در سمینارها، اجلاسها و

بازدیدهای فنی و تخصصی در داخل و یا خارج از کشور با تصویب کمیسیون ذی‌ربط و تأیید هیأت رئیسه انجام خواهد شد. نتایج حاصل از ماموریت به آن کمیسیون و هیأت رئیسه مجلس تسلیم می‌گردد.

پنجم - تعطیلات و مرخصیها

ماده 84 - تعطیلات تابستانی مجلس در هر سال سی روز است که زمان آن با تشخیص مجلس تعیین می‌شود. هیأت رئیسه می‌تواند در تنظیم برنامه جلسات علنی و کمیسیون‌ها به گونه‌ای عمل کند که نمایندگان در هر ماه يك هفته کاری هم برای رسیدگی به وظایف نمایندگی فرصت داشته باشد.

تبصره - در صورت ضرورت، رئیس مجلس می‌تواند با تقاضای حداقل پنجاه نفر از نمایندگان و یا درخواست دولت، با ذکر دلیل، در اوقات تعطیل، مجلس را بطور فوق‌العاده دعوت به انعقاد نماید.

ماده 85 - نمایندگان یکماه در هر سال حق استفاده از مرخصی با حقوق را دارند. استفاده از مرخصی ضروری بدون حقوق نیز، با موافقت هیأت رئیسه، حداکثر يك ماه در سال خواهد بود و در صورت عدم استفاده می‌توانند در سال‌های بعد استفاده نمایند.

ماده 86 - اجازه مرخصی تمام مدت يك جلسه یا قسمتی از جلسات مجلس با موافقت هیأت رئیسه مجلس و در کمیسیون‌ها و شعب با رؤسای کمیسیون‌ها و شعب خواهد بود.

ماده 87 - هیچک از نمایندگان قبل از تحصیل مرخصی نمی‌تواند غیبت نماید مگر با عذر موجه از قبیل بیماری یا حوادث غیرمترقبه.

ششم - غیبت نمایندگان

ماده 88 - نماینده‌ای که بیش از یکصد ساعت متوالی یا دویست و پنجاه ساعت غیرمتوالی از اوقات رسمی جلسات مجلس و کمیسیون را بدون عذر موجه در یکسال غیبت نماید، مستعفی شناخته خواهد شد. همچنین نماینده‌ای که به‌علت ناتوانی جسمی و یا بیماری بیش از چهار ماه در یکسال غیبت موجه داشته باشد بنا به درخواست سی نفر از نمایندگان و تصویب دوسوم نمایندگان حاضر مبنی بر عجز وی از ایفای وظایف نمایندگی، سمت نمایندگی خود را از دست می‌دهد.

تبصره 1 - تا يك هفته پس از اعلام رسمی مستعفی شناخته شدن نماینده، در صورتی که خود وی یا نماینده دیگری به غیرموجه بودن غیبت اعتراض کند و آن را تسلیم هیأت رئیسه نماید، این اعتراض در اولین فرصت در مجلس مطرح می‌شود و پس از صحبت حداکثر دو مخالف و دو موافق (هریک به مدت پانزده دقیقه) در صورتی که مجلس به موجه بودن غیبت نماینده مورد بحث رأی داد، غیبت موجه شناخته خواهد شد.

يك نفر از هیأت رئیسه به‌عنوان موافق و نماینده مورد بحث به‌عنوان مخالف برای صحبت، حق تقدم خواهند داشت.

تبصره 2 - در صورتی که نماینده مستعفی شناخته شده به غیرموجه بودن غیبت خود اعتراض کرده باشد ولی در موقع طرح نتواند و یا نخواهد در مجلس حضور یابد، می‌تواند لایحه دفاعیه خود را برای طرح در مجلس حداکثر تا موقع طرح، تحویل مجلس نماید. در این صورت این لایحه با حق تقدم در فرصت مقرر برای صحبت مخالفین توسط یکی از دبیران⁵⁶ قرائت خواهد شد. مدت قرائت لایحه حداکثر نیم ساعت خواهد بود.

ماده 89 - به غیبت و تأخیر غیرموجه حقوق تعلق نمی‌گیرد.

ماده 90 - محاسبه ساعات غیبت در کمیسیون‌ها با رؤسای کمیسیون‌ها و در جلسات رسمی مجلس با هیأت رئیسه می‌باشد و در هر دو صورت، اعلان رسمی غیبت با هیأت رئیسه مجلس خواهد بود. هیأت رئیسه موظف است غیبت و تأخیر غیرموجه نمایندگان در کمیسیون‌ها را هر ماه به اطلاع نمایندگان برساند.

ماده 91 - غیبت، تأخیر غیرموجه نمایندگان پیش از پایان جلسه مجلس اعلان و در صورت مذاکرات

مجلس ثبت خواهد شد.

تبصره - غیبت غیرموجه از دو جلسه کمیسیون در حکم غیبت از يك جلسه رسمی مجلس می‌باشد.

هفتم - استعفا نماینده و نحوه بررسی آن

ماده 92 - هر نماینده که اعتبارنامه او به تصویب رسیده است می‌تواند از مقام نمایندگی استعفاء دهد. پذیرش استعفاء موکول به تصویب مجلس است.

ماده 93 - نماینده تقاضای استعفاء مدلل خود را به عنوان رئیس مجلس می‌نویسد و رئیس مجلس آن را در اولین جلسه علنی و بدون قرائت متن، اعلام و در دستور کار هفته بعد می‌گذارد. نماینده می‌تواند قبل از شروع بررسی در مجلس تقاضای استعفاء خویش را مسترد دارد.

ماده 94 - بررسی تقاضای استعفاء بدین ترتیب خواهد بود که ابتدا تقاضای استعفاء قرائت شده و سپس شخص متقاضی استعفاء یا نماینده دیگری به تعیین او تقاضای دفاع خواهد نمود. مدت قرائت تقاضای استعفاء و توضیح نماینده متقاضی استعفاء حداکثر نیم ساعت است. مخالف یا مخالفین نیز حداکثر نیم ساعت می‌توانند صحبت کنند و پس از آن رأی‌گیری به عمل می‌آید. در صورت تصویب تقاضای استعفاء مراتب از طریق هیأت رئیسه به وزارت کشور اعلام می‌شود تا طبق قانون انتخابات اقدام نماید.

تبصره - هرگاه نماینده متقاضی استعفاء برای طرح تقاضای استعفاء خود در مجلس حاضر نشود و کسی را هم برای دفاع از خود تعیین ننماید متن تقاضای استعفاء قرائت و در صورت وجود مخالف حداکثر به مدت پانزده دقیقه صحبت خواهد کرد و سپس رأی‌گیری به عمل می‌آید.

ماده 95 - هرگاه تقاضای استعفاء تعدادی از نمایندگان به نحوی باشد که مانع از تشکیل جلسه رسمی گردد قابل طرح در مجلس نیست.

فصل سوم - گردش کار مجلس

مبحث اول - جلسات مجلس

ماده 96 - انعقاد رسمی جلسات و اعتبار اخذ رأی منوط به حضور حداقل دوسوم مجموع نمایندگان می‌باشد. اکثریت مطلق وقتی حاصل می‌شود که بیش از نصف نمایندگان حاضر، رأی مثبت دهند، مگر در مواردی که قانون اساسی و یا در این آئین‌نامه نصاب دیگری تعیین شده باشد.

تبصره 1 - برای ادامه مذاکراتی که منجر به اتخاذ تصمیم و یا اخذ رأی نمی‌شود حضور حداقل نصف نمایندگان کافی است.

تبصره 2 - جلسات رسمی با تلاوت آیاتی چند از قرآن مجید به تشخیص هیأت رئیسه که حتی‌الامکان متناسب با جلسه آن روز باشد آغاز خواهد شد.

ماده 97 - نمایندگان باید در روزی که قبلاً برای تشکیل جلسه رسمی معین می‌شود در مجلس حاضر شوند. در صورت تأخیر بدون عذر موجه از طرف هیأت رئیسه توبیخ خواهند شد. همچنین، هر يك از نمایندگان که در موقع اخذ رأی با اعلام قبلی رئیس مجلس مبنی بر منع خروج از جلسه بدون عذر موجه خارج شود، مستحق توبیخ خواهد بود و در صورت تکرار تأخیر و غیبت، مقررات آئین‌نامه از طرف هیأت رئیسه درباره او اجراء خواهد شد. اسامی نمایندگانی که سه بار غیبت غیرموجه در يك ماه داشته باشند در روزنامه‌ها درج خواهد شد.

ماده 98 - تشخیص عده حاضری با استفاده از تابلو است که در اول هر جلسه و قبل از اخذ آراء به وسیله رئیس جلسه باید اعلام شود.

تبصره - در صورتی که تابلو خراب شود، حداکثر تا پایان همان جلسه تشخیص عده حاضر با دبیران⁵⁷

خواهد بود و هیأت رئیسه موظف است قبل از انعقاد جلسه بعد به تعمیر و اصلاح تابلو اقدام نماید.

ماده 99 - حداکثر مدت برای هر جلسه رسمی چهار ساعت است که یکسره و یا با فاصله تنفس می‌باشد، مگر در موارد ضروری که به تشخیص رئیس و تصویب مجلس خواهد رسید. غایبین بعد از تنفس نیز مشمول مقررات مربوط به غیبت و تاخیر خواهند بود.

تبصره - وقت دستور جلسات رسمی مجلس چنان تنظیم خواهد شد که جز در موارد اضطراری با اول وقت ادای نماز برخورد نداشته باشد.

ماده 100 - اعضای هیأت رئیسه مجلس باید در ساعتی که قبلاً برای تشکیل جلسات تعیین می‌شود، حاضر شوند و در صورت تاخیر یا غیبت بدون عذر موجه با تشخیص رئیس برطبق این آئین‌نامه جریمه می‌شوند.

ماده 101 - تشکیل جلسات و رعایت ترتیب مذاکرات و اجرای آئین‌نامه و حفظ نظم جلسه طبق این آئین‌نامه به عهده رئیس جلسه است.

ماده 102 - دستور هفتگی مجلس باید به ترتیب وصول طرحها و لوایح از کمیسیونها توسط هیأت رئیسه مجلس تهیه و پس از چاپ و توزیع بر تابلو مخصوص نصب شود. رعایت ترتیب مذکور الزامی است. طرحها و لوایحی که دارای اولویت باشند ممکن است بنا به تقاضای دولت و یا پانزده نفر از نمایندگان و با موافقت هیأت رئیسه خارج از ترتیب وصول، در دستور هفتگی مجلس قرارگیرد. این دستور، به شرط پیشنهاد دولت و یا پانزده نفر از نمایندگان و تصویب مجلس، فقط یکبار دیگر قابل تغییر خواهد بود.

تبصره 1- گزارشهای تحقیق و تفحص، تفریغ بودجه و کمیسیونها به‌جز گزارش طرحها و لوایح، خارج از نوبت در دستور کار مجلس قرار می‌گیرد. این گزارشها باید حداقل (48) ساعت قبل از طرح در مجلس چاپ و در اختیار نمایندگان قرار گیرد و خلاصه آن حداکثر به مدت نیم‌ساعت در جلسه قرائت و متن کامل گزارش در مشروح مذاکرات چاپ شود.⁵⁸

تبصره 2- در صورتی که پنجاه نفر از نمایندگان برای طرح یا لایحه‌ای تقاضای اولویت کنند هیأت رئیسه موظف است آن را در دستور هفتگی مجلس قرار دهد.

ماده 103 - در صورت اضطرار که رعایت امنیت کشور ایجاب کند، به تقاضای کتبی رئیس جمهور یا یکی از وزراء یا ده نفر از نمایندگان، جلسه غیرعلنی تشکیل می‌شود. در این صورت، تقاضاکنندگان ادله خویش را مبنی بر وجود شرایط اضطرار و اقتضای امنیت کشور و در نتیجه لزوم برگزاری غیرعلنی جلسه رسمی مجلس، حداکثر تا مدت پانزده دقیقه، متوالیاً و یا متناوباً در دو نوبت، ارائه و سپس يك نفر به‌عنوان مخالف حداکثر تا پانزده دقیقه صحبت می‌کند، در صورت تصویب دوسوم حاضران، کار رسیدگی در جلسه غیرعلنی ادامه می‌یابد، در غیراین صورت، جلسه به حالت علنی بازگشته و به روال عادی عمل خواهد کرد.

تبصره 1 - مصوبات جلسه غیرعلنی در صورتی معتبر است که با حضور شورای نگهبان به‌تصویب سه‌چهارم مجموع نمایندگان برسد.

تبصره 2 - تشخیص رفع شرایط اضطراری برای انتشار مذاکرات و مصوبات جلسات غیرعلنی برای اطلاع عموم با مجلس است که با پیشنهاد حداقل ده نفر از نمایندگان و مذاکره به نحو مقرر در همین ماده، در جلسه غیرعلنی و تصویب اکثریت حاضرین در مجلس عملی می‌گردد.

ماده 104 - رئیس هر جلسه قبل از ختم هر جلسه، روز و ساعت تشکیل و دستور جلسه بعد را اعلام می‌کند که در صورت مذاکرات درج شود، مگر در موارد اضطراری (به‌تشخیص هیأت رئیسه) که حداقل بیست و چهار ساعت قبل از تشکیل جلسه، باید بطور رسمی اعلام شود.

ماده 105 - در صورتی که در مجلس بی‌نظمی و تشنج بوجود آید که مانع ادامه کار مجلس باشد و رئیس نتواند از آن جلوگیری کند، در جای خود قیام می‌نماید. هرگاه برخاستن رئیس موجب آرامش نشود جلسه را به مدت پانزده دقیقه به عنوان تنفس تعطیل می‌کند و نمایندگان از جلسه خارج می‌شوند و پس از انقضای

پانزده دقیقه مجدداً جلسه تشکیل می‌شود. هرگاه بی‌نظمی و تشنج تجدید شود، رئیس جلسه را ختم و آن را به روز دیگری موکول می‌نماید.

مبحث دوم - نطق‌ها و مذاکرات

اول - نطق‌ها

ماده 106 - در هر جلسه رسمی به‌جز جلسات بررسی لوایح برنامه توسعه، بودجه سالانه و استیضاح یا رأی اعتماد به وزیران، سه‌نفر از نمایندگان می‌توانند به نوبت و طبق فهرستی که از قبل به قید قرعه توسط هیأت رئیسه تنظیم شده است، حداکثر به مدت هفت دقیقه نطق نمایند. همچنین دوفنر از نمایندگان که در آن جلسه نوبت نطق نداشته باشند به جهت مسائل ضروری می‌توانند يك ساعت قبل از شروع جلسه در لوح مخصوص یا دستگاه الکترونیکی ثبت‌نام کرده و حداکثر به مدت پنج دقیقه نطق نمایند. در صورتی که بیش از دو نفر از نمایندگان متقاضی این نطق باشند، هیأت رئیسه به قید قرعه به دوفنر وقت خواهد داد.

هیچ يك از نمایندگان نمی‌توانند در مدت دو ماه بیش از يك بار نطق پنج دقیقه‌ای نمایند.

نماینده حق واگذاری تمام وقت خود را به نماینده دیگر دارد.⁵⁹

ماده 107 - در هر جلسه⁶⁰، رئیس مجلس می‌تواند در مورد گزارش حوادث مهم و مسائل فوری روز مطالبی را که آگاهی مجلس از آن ضروری باشد به اطلاع نمایندگان برساند. حداکثر مدت برای این مطالب پانزده دقیقه خواهد بود.

ماده 108 - ترتیب و مدت نطق بدین شرح است:

الف - مدت نطق در جلسه علنی به‌شرح زیر خواهد بود:

1- برای استیضاح يك وزیر دو ساعت و برای استیضاح دولت یا بیش از يك وزیر چهار ساعت. استیضاح کنندگان می‌توانند از بین خود يك یا چند نفر را برای بحث در موضوع استیضاح معرفی نمایند، ولی در هر حال مجموع نطق‌های استیضاح کنندگان نباید از مدت فوق تجاوز نماید.

2 - در مورد کلیات هر طرح یا لایحه، ابتدا سخنگوی کمیسیون اصلی حداکثر پنج دقیقه گزارش می‌دهد، پس از آن حداکثر سه‌نفر مخالف و سه‌نفر موافق به ترتیب يك نفر مخالف و يك نفر موافق و سپس نماینده دولت و پس از آن سخنگوی کمیسیون هرکدام حداکثر پنج دقیقه صحبت می‌کنند.

تبصره 1 - در مورد طرح‌ها و لوایح مهم یا مفصل با پیشنهاد رئیس جلسه یا بیست و پنج نفر از نمایندگان و رأی اکثریت مطلق نمایندگان حاضر، می‌توان تعداد و یا وقت مخالف و موافق و وقت نماینده دولت و سخنگوی کمیسیون را حداکثر تا دوبرابر افزایش داد.

تبصره 2 - در بررسی کلیات طرح‌های دو یا سه‌فوریته‌ی و طرح‌هایی که کمیسیون اصلی در موعد مقرر گزارش نداده است یکی از طراحان می‌تواند به جای سخنگو در ابتدا و انتهای رسیدگی در مجلس صحبت کند.⁶¹

3-⁶² برای موارد ذیل هر يك پنج دقیقه:

- دفاع در برابر⁶³ توهین و تحریف نطق.

- مخالفت و موافقت نسبت به هریک از مواد طرح‌ها و لوایح.

- توضیح پیشنهاد اصلاحی نسبت به مواد طرح‌ها و لوایح اعم از فردی و جمعی.

- توضیح نماینده دولت و سخنگوی کمیسیون در مورد پیشنهادها.⁶⁴

- توضیح پیشنهاد فوریت و یا سلب فوریت و مخالفت با آن.⁶⁵

- پیشنهاد مسکوت ماندن طرح و یا لایحه و مخالفت با آن.

- پیشنهاد تنفس.

- پیشنهاد اخذ رأی مخفی.

- تذکر آئین‌نامه‌ای و یا اخطار قانون اساسی.

- پیشنهاد انواع رأی در مورد استیضاح.

ب - در تمام موارد مذکور در بند (الف)، در صورتی که ضرورت اقتضاء کند ممکن است استثنائاً بدون مذاکره و با پیشنهاد رئیس یا ده نفر از نمایندگان و تصویب مجلس، مدت نطق و شور اضافه شود.

ج - در کلیات لایحه بودجه سالانه کل کشور پس از نطق رئیس جمهور، سخنگوی کمیسیون گزارش خود را ارائه می‌دهد سپس حداکثر ده نفر از نمایندگان به‌عنوان مخالف گزارش کمیسیون و ده نفر به‌عنوان موافق گزارش کمیسیون به ترتیب یک نفر مخالف و یک نفر موافق هرکدام حداکثر ده دقیقه صحبت می‌کنند. پس از آن نماینده دولت به مدت بیست دقیقه و در پایان، سخنگوی کمیسیون صحبت می‌کند. مجموع زمان صحبت سخنگوی کمیسیون سی دقیقه خواهد بود.

تبصره - در کلیات متمم و یک یا چند دوازدهم بودجه، اظهارات به میزان نصف مدت‌های مقرر در بند فوق است.⁶⁶

د - مدت نطق برای مسائل مهم مربوط به سیاست خارجی از قبیل عهدنامه‌ها و مقاله‌نامه‌ها و موافقتنامه‌های بین‌المللی حداکثر سه ساعت و برای هر ناطق حداکثر پانزده دقیقه خواهد بود.

ه - پیش از اخذ رأی برای انتخاب حقوقدانان شورای نگهبان و همچنین رئیس و دادستان دیوان محاسبات، هر نامزد می‌تواند حداکثر ده دقیقه در جلسه علنی مجلس مشخصات، سوابق کاری، تحصیلات و برنامه‌های خود را به اطلاع نمایندگان برساند.⁶⁷

تبصره - در کلیه مواردی که در این آئین‌نامه، نمایندگان می‌توانند به‌عنوان موافق یا مخالف صحبت کنند رعایت ترتیب ثبت‌نام و یا درخواست صحبت الزامی است. در مواردی که قبل از تشکیل جلسه علنی متقاضیان صحبت یا نطق در لوح یا دستگاه الکترونیکی⁶⁸ بیش از تعداد تعیین شده در این آئین‌نامه باشد یکی از اعضای هیأت رئیسه موظف است به قید قرعه از بین افرادی که در موعد مقرر ثبت‌نام کرده‌اند افراد مورد نیاز را تعیین نماید. افراد تعیین‌شده، حق واگذاری نوبت خود به نماینده دیگر را خواهند داشت.⁶⁹

ماده 109 - ناطق نباید از موضوع مورد بحث خارج شود. هرگاه رئیس تشخیص دهد که ناطق از موضوع خارج شده و در ضمن یک نطق، دو نوبت به وی تذکر خروج از موضوع را بدهد و باز ادامه دهد، دفعه سوم می‌تواند وی را از ادامه نطق در آن موضوع در تمام جلسه منع نماید، مگر این‌که مجلس ادامه صحبت را تأیید کند.

ماده 110 - قطع کلام ناطق و عدم مراعات سکوت از طرف نمایندگان و هرگونه تهمت و توهین و ایرادگیریهای شخصی و حرکات و تظاهراتی که موجب بی‌نظمی مجلس باشد ممنوع است و مرتکب مشمول مجازاتهای مندرج در این آئین‌نامه خواهد گردید. رئیس مجلس مسؤول جلوگیری از این تخلفات است.

دوم - مذاکرات

ماده 111 - موضوعاتی که طبق دستور در مجلس مطرح می‌شود باید یک ساعت قبل از موقع انعقاد جلسه در ورقه مخصوصی که خارج از جلسه نصب می‌گردد یا دستگاه الکترونیک⁷⁰، ثبت شود تا مخالف و موافق، در صورت تمایل، با تفکیک کلیات و هریک از مواد، در آن ورقه یا دستگاه الکترونیک⁷¹ در ستون مخصوص، شخصاً ثبت نام نمایند. حق تقدم نطق با کسانی است که ثبت نام کرده باشند که در این صورت، یک مخالف و یک موافق به ترتیب نطق خواهند کرد. در صورتی که مخالف یا موافقی ثبت نام نکرده باشد، نمایندگان مخالف و موافق در مجلس می‌توانند کتباً نوبت بگیرند و به تناوب صحبت کنند. اگر هیچ موافقی وجود نداشته باشد، مخالفان می‌توانند به نوبت صحبت کنند و اگر مخالفی موجود نباشد غیر از نماینده دولت و یا سخنگو⁷² به عنوان موافق کسی صحبت نخواهد کرد.

تبصره - در صورتی که موضوعی در دستور کار مجلس قرار گیرد و به دلائلی مطرح نشود و همان موضوع در جلسه بعد مجلس مطرح شود⁷³ ثبت نام مخالف و موافق اولیه معتبر است.

ماده 112 - مذاکرات کامل هر جلسه همراه با مصوبات ضبط و ثبت و حداکثر چهل و هشت ساعت پس از آن، بین نمایندگان توزیع می‌شود. نماینده‌ای که در صورت مشروح مذاکرات مطلبی برخلاف اظهارات او ثبت شده باشد، بطور اختصار می‌تواند فقط نسبت به همان مورد در جلسه رسمی تذکر دهد و بعداً اصلاح آن قسمت از مذاکرات، در مجموعه مذاکرات مجلس درج می‌شود. صورت مذاکرات جلسات باید به امضای رئیس یا نایب‌رئیس مجلس که آن جلسه را اداره نموده است برسد.

ماده 113 - هرگاه هنگام بحث در باره طرحها و لوایح، رئیس جمهور و معاونان او، وزیران و معاونان آنان و همچنین سخنگویان⁷⁴ کمیسیون‌های مربوطه لازم بدانند در موضوع مورد بحث با رعایت مواد طرح شده صحبت کنند، برابر مدت تعیین شده در آئین‌نامه به آنان اجازه داده خواهد شد.

ماده 114 - لغو گردید.⁷⁵

ماده 115 - نمایندگان می‌توانند درباره مسائل مهم مملکتی یا بین‌المللی یا مناسبت‌های خاص بیانیه صادر نموده و به رئیس جلسه تحویل نمایند. چنانچه بیانیه صادره به امضاء حداقل بیش از نصف مجموع نمایندگان برسد متن آن بدون ذکر اسامی نمایندگان در پایان جلسه علنی مجلس قرائت و طی نامه رسمی به مراجع ذی‌ربط ارسال خواهد شد و اسامی نمایندگان امضاءکننده بیانیه در مشروح مذاکرات چاپ می‌شود.

تبصره - توزیع هرگونه نامه، گزارش، بروشور و امثال آن در صحن مجلس طبق دستورالعملی خواهد بود که توسط هیأت رئیسه تصویب و به اطلاع نمایندگان خواهد رسید.⁷⁶

ماده 116 - گزارش نهایی کمیسیون اصل نودم (90) قانون اساسی پس از ارائه به هیأت رئیسه مجلس، در صورتی که مربوط به عموم باشد، بدون رعایت نوبت در دستور کار قرار می‌گیرد و در اولین جلسه علنی قرائت خواهد شد.

ماده 117 - روسای جمهور، نخست وزیران، رؤسای مجلس و مقامات عالی‌رتبه کشورهای دیگر که به دعوت مقامات جمهوری اسلامی ایران به ایران می‌آیند و بنا به صلاحدید همتای آنان و تصویب هیأت رئیسه مجلس حضورشان در جلسه رسمی و علنی به مصلحت باشد می‌توانند در جلسه حاضر و عنداللزوم سخنرانی نمایند.

مبحث سوم - آراء

اول - کمیت آراء

ماده 118 - مصوبات مجلس با رأی موافق اکثریت مطلق حاضرین معتبر است مگر در مواردی که در قانون اساسی و یا این آئین‌نامه نصاب دیگری معین شده باشد.

ماده 119 - کلیه انتخاباتی که در مجلس و کمیسیون‌ها و شعب به عمل می‌آید، اعم از اینکه فردی یا جمعی باشد باستثناء انتخاب رئیس⁷⁷، که با اکثریت مطلق عده حاضر انتخاب می‌شود و موارد دیگری که در این آئین‌نامه حد و نصاب دیگری برای آن تعیین شده است با رأی اکثریت نسبی است و در صورت تساوی آراء، به تعداد موردنیاز از منتخبین به حکم قرعه تعیین می‌شود. اسامی کلیه نامزدها با تعداد آراء آنان توسط رئیس جلسه اعلام می‌شود.

ماده 120 - نصاب رأی‌گیری در مجلس، کمیسیون، کمیته و شعبه در موارد مختلف به شرح زیر می‌باشد:

الف - اکثریت چهار پنجم مجموع نمایندگان:

- اصلاحات جزئی خطوط مرزی کشور(اصل هفتادوهشتم قانون اساسی).

ب - اکثریت سه چهارم مجموع نمایندگان:

1 - توقف انتخابات و ادامه کار مجلس سابق در زمان جنگ و اشغال نظامی (اصل شصت و هشتم قانون اساسی).

2 - مصوبات جلسه رسمی غیرعلنی (اصل شصت و نهم قانون اساسی).

ج - اکثریت دو سوم مجموع نمایندگان:

1 - تصویب درخواست مراجعه به آراء عمومی.(اصل پنجاه و نهم قانون اساسی).

2 - تصویب عدم کفایت رئیس جمهور. (اصل هشتادونهم قانون اساسی).

3 - تصویب تقاضای سه فوریت طرحها و لوایح.

د - اکثریت دو سوم نمایندگان حاضر:

1 - تصویب آئین‌نامه داخلی مجلس و تفسیر آن.

2 - تصویب تشکیل جلسه رسمی غیرعلنی مجلس با رعایت ماده(103) این آئین‌نامه.

3 - تصویب تقاضای دوفوریت طرحها و لوایح.

4- تصویب موضوع اصل هفتادونهم قانون اساسی.

5- اصلاح قانون برنامه توسعه درضمن لایحه بودجه و سایر طرحها و لوایح.

هـ اکثریت مطلق نمایندگان حاضر:

1 - انتخاب رئیس مجلس (مرحله اول).

2 - انتخاب رئیس و دادستان دیوان محاسبات کشور.

3 - رأی اعتماد به وزیران.

- 4 - رأی عدم اعتماد به وزیران.
  - 5 - طرحها و لوایح و تفسیر قوانین.
  - 6 - تصویب انجام تحقیق و تفحص.
  - 7 - تصویب تقاضای يك فوریت طرحها و لوایح.
  - 8- تغییر دستور هفتگی مجلس.
  - 9- رأی به وارد بودن سؤال نمایندگان از وزیر.
  - 10 - تصویب موضوعات اصول (هفتادوهفتم)،(هشتادم)، (هشتادودوم) و (هشتادوسوم) قانون اساسی
  - 11 - تصویب وضع قوانین آزمایشی و تصویب دائمی اساسنامه سازمانها توسط کمیسیونهای مجلس و دولت طبق اصل هشتادوپنجم قانون اساسی.
  - 12 - تعیین تعداد اعضاء کمیته‌ها در کمیسیونها.
  - 13- تصویب اعتبارنامه نمایندگان که پرونده آنان به کمیسیون تحقیق ارجاع شده است.
  - 14- سایر مواردی که در این آئین‌نامه و سایر قوانین برای آنها کلمات «تصویب» یا «موافقت مجلس» آورده شده و در این آئین‌نامه نصاب آن مشخص نشده است.
- و - اکثریت نسبی با حداقل رأی بیش از يك سوم نمایندگان حاضر:

- 1- انتخاب اعضاء هیأت رئیسه شعبه .
- 2- انتخاب نمایندگان جهت عضویت در کمیسیون تلفیق، مشترك وهیأت تحقیق و تفحص.
- 3- انتخاب اعضاء کمیسیون تخصصی، تحقیق وتدوین آئین‌نامه داخلی در شعبه.
- 4- تصویب تغییر کمیسیون نمایندگان.
- 5- انتخاب اعضاء کمیسیون ویژه در مجلس.

ز - اکثریت نسبی:

- 1- انتخاب رئیس مجلس(مرحله دوم) و سایر اعضاء هیأت رئیسه مجلس.
- 2- انتخاب اعضاء حقوقدان شورای نگهبان.
- 3- انتخاب رئیس و اعضاء هیأت رئیسه کمیسیون و کمیته.
- 4- انتخاب نمایندگان جهت نظارت در مجامع، شوراها و سازمانها.
- 5- انتخاب اعضاء کمیته‌های هر کمیسیون.

6- انتخاب ده نفر از نمایندگان در اجراء اصل یکصد و هفتاد و هفتم قانون اساسی.⁷⁸

دوم - کیفیت آراء

ماده 121 - رأی‌گیری در مجلس به یکی از روشهای ذیل انجام می‌گیرد:

1- با دستگاه الکترونیکی.

2- علنی با ورقه.

3- مخفی با ورقه

ماده 122 - هیأت رئیسه مجلس موظف است مجلس را به وسایل پیشرفته الکترونیکی مجهز نماید تا شمارش عده حاضران در مجلس و اعلام رأی مخالف، موافق و ممتنع با وسایل مذکور ممکن و میسر گردد و نتیجه آراء را در معرض دید نمایندگان قرار دهد. در موارد نقص فنی دستگاهها حداکثر برای يك هفته رأی‌گیری با قیام و قعود یا طرق دیگر انجام خواهد شد. تمدید این مهلت با تصویب مجلس خواهد بود.

ماده 123 - در مورد ذیل اخذ رأی علنی با ورقه خواهد بود:

هرگاه حداقل ده نفر از نمایندگان به جای استفاده از دستگاه الکترونیکی و یا قیام و قعود رأی علنی با ورقه را تقاضا نمایند. ابتدائاً بدون بحث نسبت به درخواست، رأی‌گیری به عمل می‌آید و در صورت تصویب درخواست، اصل موضوع با ورقه و بطور علنی به رأی گذاشته می‌شود.

ماده 124 - در رأی علنی با ورقه، هر نماینده دارای سه نوع کارت سفید، کبود و زرد است که اسم آن نماینده روی کارتها چاپ شده است. کارت سفید علامت قبول، کارت کبود علامت رد و کارت زرد علامت امتناع است. هنگام اخذ رأی علنی با ورقه، نمایندگان کارت سفید یا کبود یا زرد خودشان را با نظارت دبیران⁷⁹ درگلدانها می‌ریزند. نمایندگانی که رأی ندهند و یا بعد از اعلام اخذ رأی از تالار جلسه خارج شوند، ممتنع محسوب می‌شوند.

تبصره - اسامی موافقین، مخالفین و ممتنعین و کسانی که در رأی‌گیری شرکت نکرده و یا بعد از اعلام اخذ رأی از تالار خارج شده‌اند، بدون اینکه در جلسه قرائت شود، در صورت مشروح مذاکرات مجلس ثبت می‌گردد.

ماده 125 - در موارد ذیل اخذ رأی مخفی با ورقه الزامی است:

1 - انتخاب اعضای هیأت رئیسه، حقوقدانان شورای نگهبان، نمایندگان مجلس در نهادها و هیأتها، مجامع و شوراهای و سایر انتخابات راجع به اشخاص.

2 - انتخابات داخلی شعب و کمیسیونها.

3 - رأی اعتماد و عدم اعتماد به وزیران و هیأت وزیران و رأی عدم کفایت به رئیس جمهور.

4 - رأی نسبت به اعتبارنامه نمایندگان.

تبصره - هیأت رئیسه موظف است کارتهای مخصوصی برای رأی‌گیری مخفی تهیه و در اختیار نمایندگان قرار دهد. رأی‌گیری به وسیله هرگونه ورقه و کارتی غیر از این اوراق معتبر نخواهد بود.

ماده 126 - در مواردی که نتیجه اخذ رأی با قیام و قعود بلافاصله توسط دو نفر از دبیران⁸⁰ هیأت رئیسه و یا ظرف مدت پانزده دقیقه بعد از اعلام رأی مذکور توسط بیست و پنج نفر از نمایندگان حاضر در مجلس مورد

تردید باشد بدون بحث با ورقه نسبت به تردید به عمل آمده رأی‌گیری خواهد شد. در صورتی که درخواست تردیدکنندگان به تصویب نصف به علاوه یک نمایندگان حاضر در جلسه برسد نتیجه آن ملاک عمل قرار خواهد گرفت. چنانچه تردید در پانزده دقیقه آخر جلسه باشد، می‌توان در جلسه نسبت به تردید رأی‌گیری نمود.

تبصره 1- تردیدکنندگان باید اسامی خود را شخصاً در برگ مخصوصی در جایگاه هیأت رئیسه ثبت و امضاء نمایند.

تبصره 2- تردیدکنندگان پس از گذشت مدت پانزده دقیقه از زمان رأی‌گیری نمی‌توانند از درخواست خود انصراف بدهند.

سوم - اعلام نتیجه رأی

ماده 127 - به مجرد اعلام اخذ رأی، توسط رئیس جلسه تعداد نمایندگان حاضر در جلسه به استناد دستگاه شمارش‌گر اعلام و بلافاصله اخذ رأی به عمل می‌آید. در موارد نقص فنی دستگاه شمارش‌گر عده حاضران مستند به شمارش اکثریت دبیران⁸¹ خواهد بود.

ماده 128 - در کلیه موارد، نتیجه رأی مجلس باید صریحاً به وسیله رئیس اعلام گردد.

ماده 129 - اسامی کلیه تقاضاکنندگان رأی مخفی یا رأی علنی با ورقه در صورت مشروح مذاکرات مجلس ثبت خواهد شد.

باب دوم - وظایف و اختیارات مجلس شورای اسلامی

فصل اول - قانونگذاری

مبحث اول - طرحها و لوایح قانونی

اول - طرحهای قانونی

ماده 130 - طرحهای قانونی با امضاء و ذکر نام حداقل پانزده نفر از نمایندگان در مجلس به رئیس تسلیم می‌شود و پس از اعلام وصول و قرائت عنوان آن توسط رئیس مجلس یا یکی از دبیران⁸²، در همان جلسه به کمیسیون‌های مربوط ارجاع می‌شود. این طرحها پس از ارجاع به کمیسیون‌های ذی‌ربط چاپ و توزیع و نسخه‌ای از آن توسط رئیس برای وزیر یا وزیران مربوط ارسال می‌گردد. طرحها نیز همانند لوایح، باید دارای موضوع و عنوان مشخص باشند و دلایل لزوم تهیه و پیشنهاد آن در مقدمه بوضوح درج شود و همچنین دارای موادی متناسب با اصل موضوع و عنوان طرح نیز باشد.

ماده 131 - امضاءکنندگان طرحهای قانونی حق دارند در کمیسیون مربوط که طرح آنها مطرح است، برای ادای توضیح حاضر شوند و کمیسیون تاریخ بحث پیرامون طرح را کتباً به آنان اعلام می‌نماید.

ماده 132 - پس از اعلام وصول طرح قانونی، چنانچه جمعی از امضاءکنندگان تقاضای کتبی استرداد آن را بنمایند بطوری که امضاءکنندگان باقی مانده کمتر از پانزده نفر گردند، در صورتی که تقاضای استرداد قبل از تصویب طرح در شور اول باشد طرح مسترد و گزارش آن به مجلس داده خواهد شد و در صورتی که طرح در شور اول به تصویب رسیده باشد پس از توضیح یک نفر از تقاضاکنندگان و صحبت یک نفر مخالف، با رأی مجلس، طرح قابل استرداد می‌باشد.

ماده 133 - اگر طرحی مورد تصویب مجلس یا کمیسیون‌های موضوع اصل هشتاد و پنجم (85) قانون اساسی واقع نشد بدون تغییر اساسی تا شش ماه دیگر نمی‌توان آن را مجدداً به مجلس پیشنهاد نمود مگر با تقاضای کتبی پنجاه نفر نماینده و تصویب مجلس.

دوم - لوایح قانونی

ماده 134 - لوایح قانونی که از طرف دولت به مجلس پیشنهاد می‌شود، باید؛

1- دارای موضوع و عنوان مشخص باشد.

2- دلایل لزوم تهیه و پیشنهاد آن در مقدمه لایحه به وضوح درج شود.

3- دارای موادی متناسب با اصل موضوع و عنوان لایحه باشد.

ماده 135 - طبق اصل هفتاد و چهارم (74) قانون اساسی کلیه لوایح قانونی تقدیمی به مجلس باید به امضاء رئیس جمهور و وزیر یا وزراء مسؤول رسیده باشد. در صورت نداشتن وزیر مسؤول، امضاء رئیس جمهور کافی است.

ماده 136 - لوایح قانونی با رعایت اصل هفتاد و چهارم (74) قانون اساسی باید در جلسه علنی مجلس توسط وزیر مربوط و یا نماینده دولت تقدیم گردد و در موقع طرح آن نیز باید وزیر مربوط یا یکی از وزراء به تناسب موضوع حاضر باشد.

معاونان امور مجلس رئیس جمهور و وزراء سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، رئیس یا رابط امور مجلس شورای عالی استانها که رسماً به مجلس معرفی شده باشند، می‌توانند بجای رئیس جمهور و وزراء در جلسات مجلس و کمیسیونها برای توضیح و دفاع لازم حضور یابند.

ماده 137 - استرداد لوایح قانونی با تصویب هیأت وزیران به ترتیب ذیل امکانپذیر خواهد بود:

1 - در صورتی که استرداد پیش از تصویب کلیات لایحه در شور اول مجلس باشد رئیس جمهور یا وزیر مربوط کتباً با ذکر دلیل آن را مسترد می‌نماید و گزارش آن در جلسه علنی اعلام می‌شود.

2 - در صورتی که استرداد پس از تصویب کلیات لایحه و در هر مرحله تا پیش از تصویب نهایی باشد، وزیر مربوط یا نماینده امور مجلس دولت می‌تواند با ذکر دلیل در جلسه علنی مجلس و صحبت يك نفر مخالف هر يك به مدت ده دقیقه و تصویب مجلس آن را مسترد نماید.

ماده 138- يك نسخه از کلیه طرحها و لوایحی که تقدیم مجلس می‌شود پس از اعلام وصول، از طریق رسانه‌ها در اختیار عموم⁸³ قرار می‌گیرد.⁸⁴

سوم - طرحهای شورای عالی استانها

ماده 139 - طرحهای مصوب شورای عالی استانها که باید دارای عنوان و مقدمه توجیهی مشخص و مواد متناسب باشد، مستقیماً یا توسط دولت به مجلس تقدیم می‌شود. وصول این طرحها توسط رئیس اعلام و برای بررسی به کمیسیون ذریب ارجاع و سپس چاپ و بین نمایندگان توزیع و نسخه‌ای از آن نیز برای هیأت وزیران به منظور حضور و دفاع از مواضع خود ارسال می‌شود.

تبصره - نحوه رسیدگی به این طرحها و نیز تقاضای استرداد آنها مشابه لوایح دولت خواهد بود.⁸⁵

چهارم - مقررات مشترك طرحها و لوایح

ماده 140 - در ابتدای هر دوره قانونگذاری، هیأت رئیسه صورتی از طرحها و لوایحی را که معوق مانده به وسیله اداره کل قوانین تهیه می‌کند و در اختیار نمایندگان می‌گذارد و صورتی نیز برای دولت ارسال می‌دارد. هر يك از طرحها و لوایح معوقه که لزوم رسیدگی به آن به وسیله بیست و پنج نفر از نمایندگان یا از طرف دولت تقاضا شود، طبق آئین‌نامه به کمیسیونهای مربوطه ارجاع می‌شود و کمیسیونها رسیدگی را به ترتیب مندرج

در این آئین‌نامه انجام می‌دهند. هرگاه شورا اول آن طرحها یا لوایح قبلاً خاتمه یافته باشد رسیدگی به طرح یا لایحه با پیشنهاد کمیسیون و تصویب مجلس يك شوری انجام خواهد شد. در صورت تغییر دولت، چنانچه دولت جدید رسماً استرداد لوایحی را اعلام کرده باشد، آن لوایح از جریان خارج خواهد شد.⁸⁶

ماده 141 - نمایندگان مجلس و دولت نمی‌توانند يك طرح یا لایحه قانونی را که بیش از يك موضوع دارد به‌عنوان ماده واحده پیشنهاد و تقاضای تصویب نمایند. در صورتی که طرح یا لایحه مشتمل بر بیش از يك موضوع باشد، باید مواد و تبصره‌ها جزء به جزء طرح و مورد شور قرار گیرد. هیأت رئیسه موظف است قبل از اعلام وصول طرحها و لوایح مفاد این ماده را رعایت نماید.⁸⁷

مبحث دوم - مراحل بررسی و تصویب طرحها و لوایح عادی

ماده 142 - بررسی و تصویب کلیه طرحها و لوایح عادی يك شوری خواهد بود به‌جز مواردی که در این آئین‌نامه نحوه رسیدگی مشخص شده و یا به تشخیص هیأت رئیسه بررسی آنها به صورت دوشوری ضرورت داشته باشد.

تبصره - چنانچه نظر کمیسیون مبني بر رد یا مسکوت ماندن طرح یا لایحه موضوع این ماده باشد و در جلسه علنی، کلیات آن طرح یا لایحه به تصویب برسد این‌گونه طرحها و لوایح به کمیسیون برای رسیدگی شورودم ارجاع می‌شود.⁸⁸

اول - شور اول

ماده 143 - رئیس جلسه مکلف است وصول کلیه طرحها و لوایح عادی را که به مجلس تقدیم می‌شود با رعایت اصل هفتاد و پنجم (75) قانون اساسی در همان جلسه و یا حداکثر دو جلسه بعد مجلس اعلام و همزمان به کمیسیون‌های مربوطه ارجاع نماید و به‌دستور وی فوراً تکثیر و در اختیار نمایندگان قرار گیرد.⁸⁹

الف - بررسی طرحها و لوایح در کمیسیون‌ها

ماده 144 - طرحها و لوایحی که جنبه‌های مختلف داشته و علاوه بر کمیسیون اصلی به کمیسیون دیگری هم ارتباط پیدا می‌نماید، از طرف رئیس مجلس پس از مشخص نمودن کمیسیون‌های اصلی و فرعی و مواد مربوط به کمیسیون‌های فرعی به کمیسیون‌های ذی‌ربط ارجاع می‌شود تا نسبت به قسمتی که مربوط به آن کمیسیون‌هاست شور و بررسی به عمل آورده و ظرف ده روز که با موافقت کمیسیون اصلی تا ده روز دیگر قابل تمدید است، گزارش آن را تهیه و به کمیسیون اصلی ارسال نمایند. کمیسیون اصلی، رسیدگی به طرحها و لوایح ارجاعی را پس از ده روز و دریافت نظر کمیسیون‌های فرعی و دعوت نمایندگان آن شروع خواهد کرد. گزارش نهایی که شامل گزارش کمیسیون اصلی و گزارش کمیسیون‌های فرعی است توسط کمیسیون اصلی برای طرح و بررسی در مجلس تقدیم می‌گردد.

چنانچه رسیدگی به تمام یا قسمت عمده طرح یا لایحه‌ای از طرف رئیس مجلس علاوه بر کمیسیون اصلی به يك یا چند کمیسیون دیگر ارجاع شده باشد و نظر کمیسیون‌های فرعی در کلیات با نظر کمیسیون اصلی متفاوت باشد،⁹⁰ سخنگو یا یکی از اعضاء آن کمیسیون‌ها می‌توانند نظر کمیسیون خود را توضیح دهد.

تبصره - در مواردی که کمیسیون یا کمیسیون‌هایی به نحوه ارجاع طرح یا لایحه معترض باشند مراتب اعتراض خود را به هیأت رئیسه اعلام می‌کنند، هیأت رئیسه موظف است در اولین فرصت به موضوع رسیدگی و اتخاذ تصمیم نماید.⁹¹

ماده 145 - گزارش رد یا مسکوت ماندن⁹² یا تصویب و تغییر یا تکمیل هر طرح یا لایحه‌ای که به کمیسیون ارجاع می‌شود باید، ظرف مدتی که از طرف هیأت رئیسه مجلس با توافق کمیسیون مربوطه معین و اعلام می‌شود و از يك ماه از تاریخ وصول به دفتر کمیسیون تجاوز نخواهد کرد، به مجلس ارسال شود. در صورت تجاوز از مدت تعیین شده، هر يك از نمایندگان یا دولت حق دارد از مجلس تقاضا نماید که آن را با حق تقدم طبق ضوابط این آئین‌نامه،

در دستور مجلس قرار دهد.

در مورد طرحها و لوایح مفصل، هرگاه کمیسیون نتوانست رسیدگی به آن را در مدت تعیین شده تمام کند، باید موضوع را به رئیس مجلس گزارش دهد. در این صورت با پیشنهاد کمیسیون مربوطه و تصویب هیأت رئیسه این مدت تمدید می‌گردد.

تبصره 1- کمیسیونها می‌توانند گزارش طرحها و لوایح مشابه یا با موضوع مشترك یا نزدیک به هم را در يك گزارش به مجلس ارائه نمایند.⁹³

ماده 146- گزارش رد یا مسکوت ماندن طرح یا لایحه، زمانی در دستور کار مجلس قرار می‌گیرد که دولت در خصوص لایحه یا پانزده نفر از نمایندگان طراح در خصوص طرح، طرف مدت يك ماه پس از چاپ و توزیع گزارش کمیسیون از هیأت رئیسه مجلس تقاضا نمایند در دستور کار مجلس قرارگیرد در غیراین صورت بایگانی می‌شود مگر این‌که در گزارش کمیسیون زمان مشخصی برای مسکوت ماندن تعیین شده باشد که در این صورت پس از پایان یافتن مدت تعیین شده در دستور کار کمیسیون قرار خواهد گرفت.⁹⁴

ماده 147 - پیشنهاد دهندگان می‌توانند در کمیسیون مربوطه حاضر شوند و توضیحات لازم را درباره پیشنهاد خود بدهند. کمیسیون موظف است، حداقل بیست و چهار ساعت قبل از طرح پیشنهاد، کتباً پیشنهاددهندگان را به کمیسیون دعوت کند.

ماده 148 - کمیسیونها موظفند، در موقع رسیدگی به طرحها و لوایح، از وزراء و بالاترین مقام دستگاه ذی‌ربط دعوت به عمل آورند.

ماده 149 - درجلسات کمیسیونها نمایندگانی که عضویت در آن کمیسیون را ندارند بدون داشتن حق رأی می‌توانند حاضر شوند و در صورتی که از طرف کمیسیون برای ادای توضیح یا شرکت در مذاکرات دعوت شده باشند باید شرکت نمایند ولی حق رأی ندارند.

ب - بررسی و تصویب طرحها و لوایح در مجلس

ماده 150 - هنگامی که گزارش کمیسیونهای ذی‌ربط درخصوص طرح یا لایحه عادی برای شور اول در جلسه علنی مطرح می‌گردد، در باره نقاط ضعف و قوت، نقائص و امتیازات و لزوم یا عدم لزوم آن طرح و لایحه در کلیات مذاکره می‌شود و پس از آن نسبت به اصل طرح یا لایحه رأی‌گیری به عمل می‌آید. در صورت تصویب کلیات، جهت رسیدگی در شور دوم به کمیسیون مربوطه ارجاع می‌شود.

دوم - شور دوم

الف - بررسی مواد و پیشنهادها در کمیسیون

ماده 151 - پیشنهادهای اصلاحی کتبی که در فاصله شوراو و دوم داده می‌شود، باید به هیأت رئیسه کمیسیون مربوط تحویل و حداقل بیست و چهار ساعت قبل از شروع شور دوم در کمیسیون چاپ و بین نمایندگان توزیع شود و پیشنهاددهندگان به جلسات کمیسیون دعوت شوند. اعضاء کمیسیون ذی‌ربط می‌توانند هنگام رسیدگی شور دوم در کمیسیون پیشنهادهای خود را هر چند به چاپ نرسیده باشد طرح نمایند.

ب - بررسی و تصویب مواد در مجلس

ماده 152 - در شور دوم گزارش کمیسیون در مجلس مطرح می‌شود. در این مرحله پیشنهاد تازه پذیرفته نمی‌شود، ولی پیشنهادهایی که در فاصله دو شور به کمیسیون داده شده و مورد توجه و تصویب کمیسیون قرار نگرفته، به ترتیب مواد، توسط پیشنهاددهندگان قابل طرح در مجلس خواهد بود. در این صورت پیشنهاددهنده یا یکی از پیشنهاددهندگان (در مورد پیشنهاد جمعی) می‌تواند برای هر پیشنهاد طرف پنج دقیقه توضیح بدهد و پس از اظهارنظر يك مخالف و يك موافق و عنداللزوم توضیحات سخنگوي⁹⁵ کمیسیون یا نماینده دولت نسبت به پیشنهاد مزبور اخذ رأی به عمل می‌آید. پس از رد یا قبول پیشنهاد نسبت به اصل ماده

رای‌گیری به عمل می‌آید. چنانچه ماده به تصویب نرسید، بدون مذاکره نسبت به حذف آن رای‌گیری خواهد شد و در صورتی که حذف ماده به تصویب نرسید پیشنهادهای اصلاحی تازه در همان جلسه پذیرفته خواهد شد.

ماده 153 - در شور دوم در باره اصل مواد مذاکره به عمل نمی‌آید مگر آنکه در گزارش کمیسیون مواد جدیدی اضافه شده باشد یا به تشخیص هیأت رئیسه در بعضی مواد تغییرات اساسی داده شده باشد. در این صورت اولین مخالف و موافق (براساس تابلو مخصوص ثبت نام یا دستگاه الکترونیک⁹⁶) هر يك به مدت پنج دقیقه صحبت می‌کنند و در صورت لزوم سخنگو⁹⁷ یا نماینده دولت نیز صحبت می‌کنند و آنگاه نسبت به ماده یا مواد مورد نظر رای‌گیری می‌شود.

ماده 154 - چنانچه در شور دوم، کمیسیون بعضی از مواد طرح یا لایحه را حذف و یا تغییر کلی داده باشد، هر يك از نمایندگان میتوانند همان ماده را پیشنهاد نمایند و پس از صحبت يك مخالف و يك موافق و سخنگوي⁹⁸ کمیسیون و نماینده دولت نسبت به ماده رای‌گیری می‌شود. چنانچه اصل ماده تصویب شد پیشنهادهای اصلاحی که قبلاً به کمیسیون داده شده، قابل طرح و بحث و رای‌گیری خواهد بود.

ماده 155 - پس از تصویب کلیات و در شورنهایی طرحها و لوایح، اولویت رسیدگی به پیشنهادها در جلسه علنی به ترتیب زیر خواهد بود:

1- پیشنهاد بازگشت به لایحه دولت یا طرح اصلی.

2- پیشنهاد حذف کل ماده.

3- پیشنهاد چاپ شده کمیسیون‌های فرعی.

4- پیشنهاد حذف جزء و پیشنهادهاي چاپ شده نمایندگان باتشخیص اولویت جامع بودن توسط یکی از اعضاء هیأت رئیسه.

5- رأی گیری برای اصل ماده.

6- رأی‌گیری برای حذف کل ماده در صورتی که اصل ماده رأی نیاورد.

7- پیشنهادهاي جدید نمایندگان.

8- ارجاع به کمیسیون، به تشخیص رئیس جلسه (در صورتی که پیشنهادهاي فوق‌الذکر رأی نیاورد).

تبصره- در صورت تصویب پیشنهاد بازگشت به لایحه دولت یا طرح اصلی، پیشنهاد بندهاي (3) و (4) پذیرفته می‌شود.⁹⁹

ماده 156 - اصلاحاتی که در ماده‌ای پیشنهاد می‌گردد قبل از خود ماده درباره آنها در مجلس رأی گرفته می‌شود.

ماده 157 - هنگام بحث نسبت به هر ماده، هرگاه پیشنهاد حذف تمام یا قسمتی از ماده یا رفع ابهام از آن بشود، پس از توضیح پیشنهاددهنده و اظهارات يك مخالف و يك موافق نسبت به پیشنهاد اخذ رأی به عمل خواهد آمد. در صورت تصویب پیشنهاد، نسبت به بقیه ماده بحث و اخذ رأی به عمل خواهد آمد.

مبحث سوم - مراحل بررسی و تصویب طرحها و لوایح فوری

اول - کلیات موضوع طرحها و لوایح فوری

ماده 158 - طرحها و لوایح فوری عبارتند از يك فوریتی، دوفوریتی و سه فوریتی.

ماده 159 - وقتی که فوریت طرح یا لایحه‌ای تقاضا می‌شود، پس از توضیح پیشنهادکننده یا یکی از پیشنهادکنندگان و اظهارات مخالف و موافق، نسبت به فوریت، رأی گرفته می‌شود. در صورتی که تقاضای فوریت ضمن طرح یا لایحه مطرح نشده باشد، پانزده نفر از نمایندگان نیز می‌توانند کتباً تقاضای فوریت آن طرح یا لایحه را بنمایند. تصویب فوریت طرحها و لوایح با توجه به درجه فوریت به ترتیب ذیل می‌باشد:

1 - يك فوریت؛ با صحبت يك مخالف و يك موافق و با رأی اکثریت مطلق حاضران.

2 - دو و سه فوریت؛ با صحبت دو مخالف و دو موافق و به ترتیب با رأی اکثریت دوسوم حاضران و دوسوم مجموع نمایندگان.¹⁰⁰

تبصره - هیأت رئیسه موظف است طرحها و لوایح دارای فوریت را حداقل یکساعت قبل از طرح فوریت آنها در جلسه علنی تکثیر و در اختیار نمایندگان قرار دهد.

ماده 160 - اصل بر عادی بودن رسیدگی طرحها و لوایح است. بنابراین فوریت آنها باید مبین ضرورت و یا حالت استثنایی و مستند به دلایل ذیل باشد:

1 - يك فوریت؛ نیاز فوری جامعه و اولویت طرح و یا لایحه مورد نظر نسبت به سایر موارد مطروحه.

2 - دوفوریت؛ ضرورت جلوگیری از وقوع خسارت احتمالی و فوت فرصت.

3 - سه فوریت؛ حالت کاملاً اضطراری و حیاتی و برای مقابله سریع با خسارت حتمی.

ماده 161 - در طرحها و لوایحی که فوریت آنها تصویب شده باشد، ابتدا نسبت به اصل آن مذاکره می‌شود و پس از آن برای ورود به شور در ماده واحده یا مواد، رأی گرفته می‌شود و آنگاه راجع به هر يك از مواد جداگانه مذاکره و اخذ رأی به عمل می‌آید.

ماده 162 - با تقاضای دولت یا پانزده نفر از نمایندگان و تصویب مجلس قبل از ورود به شور در ماده واحده یا مواد طرح و یا لایحه می‌توان از آن سلب فوریت بطور مطلق، و یا سلب يك فوریت از دو فوریت، و یا يك یا دو فوریت از طرحها و لوایح سه فوریتی نمود. تقاضای فوریت یا سلب¹⁰¹ فوریت برای هر طرح و یا لایحه فقط يك بار امکانپذیر است.

دوم - طرحها و لوایح يك فوریتی

ماده 163 - طرحها و لوایح يك فوریتی، پس از تصویب فوریت، به کمیسیون‌های اصلی، فرعی ارجاع می‌شود تا خارج از نوبت مورد بررسی و تصویب قرار گیرد. گزارش کمیسیون درباره این طرحها و لوایح حداقل چهل و هشت ساعت قبل از موقع طرح در مجلس چاپ و بین نمایندگان توزیع می‌شود.

ماده 164 - طرحها و لوایح يك فوریتی يك شوری است و پس از وصول گزارش کمیسیون، خارج از نوبت در دستور کار مجلس قرار می‌گیرد و يك نوبت درباره آن شور به عمل می‌آید، بدین ترتیب که ابتدا نسبت به اصل و سپس در باب ماده واحده یا هر يك از مواد مذاکره و اخذ رأی می‌شود. پیشنهاد دهندگان باید پیشنهادهای خود را در مهلتی که توسط کمیسیون تعیین و اعلام می‌گردد به کمیسیون ارسال و برای دفاع از آن در کمیسیون حاضر شوند و در صورت عدم تصویب پیشنهاد آنان، می‌توانند در مجلس آن را مطرح نمایند.

سوم - طرحها و لوایح دوفوریتی

ماده 165 - نحوه رسیدگی به طرحها و لوایح دو فوریتی به شرح زیر می‌باشد:

- 1 - حداکثر چهار ساعت پس از تصویب فوریت، طرح یا لایحه چاپ و توزیع می‌شود.
- 2 - حداکثر بیست ساعت پس از تصویب فوریت، پیشنهاد نمایندگان به هیأت رئیسه تسلیم می‌شود.
- 3 - حداکثر هفتاد و دو ساعت پس از تصویب فوریت، در دستور کار مجلس قرار می‌گیرد.
- 4 - حداقل یک ساعت قبل از شروع مذاکرات، پیشنهاد های نمایندگان چاپ و توزیع می‌شود.¹⁰²

چهارم - طرحها و لوایح سه فوریتی

ماده 166 - طرحها و لوایح سه فوریتی، پس از تصویب کلیات، بلافاصله در همان جلسه در دستور مجلس قرار می‌گیرد.

ماده 167 - در طرحها و لوایح سه فوریتی، پس از تصویب کلیات، در همان جلسه نسبت به ماده واحده یا هر يك از مواد مذاکره و رأی‌گیری می‌شود.

پیشنهاد نمایندگان قبل از ورود به ماده واحده یا هر يك از مواد پذیرفته می‌شود و نسبت به آنها پس از اظهارات يك مخالف و يك موافق و نماینده دولت اخذ رأی به عمل می‌آید.

مبحث چهارم - بررسی طرحها و لوایح طبق اصل هشتماد و پنجم (85)

ماده 168 - در مواردی که مجلس ضروری تشخیص دهد، طبق اصل هشتماد و پنجم (85) قانون اساسی اختیار تصویب آزمایشی بعضی از قوانین را که جنبه دائمی دارند به کمیسیون‌های خود و تصویب دائمی اساسنامه سازمانها، شرکتها، مؤسسات دولتی یا وابسته به دولت را به کمیسیون‌های خود یا به دولت تفویض می‌کند.

تبصره 1- دولت باید حداقل شش‌ماه قبل از پایان مدت آزمایشی قانون مذکور جهت تمدید یا تعیین تکلیف دائمی آن، اقدام قانونی لازم را معمول دارد.

هیأت رئیسه موظف است از طریق لایحه یا طرح ترتیبی اتخاذ نماید که تا پایان زمان آزمایشی، تعیین تکلیف شده باشد.

طرح یا لایحه می‌تواند به صورت ماده واحده و بدون تغییرات یا با اصلاح موادی از قانون آزمایشی تنظیم شود.¹⁰³

تبصره 2 - پس از انقضاء زمان آزمایشی، اینگونه قوانین اعتبار قانونی نخواهند داشت.

تبصره 3- مدت اجراء اصلاحیه‌های قانون آزمایشی و برنامه توسعه تابع مدت اجراء اصل قانون خواهد بود.¹⁰⁴

ماده 169 - هرگاه دولت یا پانزده نفر از نمایندگان قبل از شروع رسیدگی نهایی در مجلس¹⁰⁵ تقاضای ارجاع طرح یا لایحه‌ای را طبق اصل هشتماد و پنجم (85) به کمیسیون یا کمیسیون‌های مجلس و یا دولت بنماید، این تقاضا در جلسه علنی اعلام و به ترتیب در دستور کار مجلس قرار می‌گیرد.

ماده 170 - هنگام طرح تقاضای مزبور در مجلس، نماینده دولت و یا نماینده منتخب تقاضاکنندگان، دلائل ضرورت ارجاع طرح و یا لایحه را حداکثر به مدت ده دقیقه بیان می‌نماید و سپس دو نفر مخالف و دو نفر موافق که قبلاً ثبت‌نام کرده‌اند و در صورت عدم ثبت نام، در مجلس نوبت گرفته‌اند، هر يك به مدت ده دقیقه صحبت کرده و آنگاه رأی‌گیری می‌شود.

ماده 171 - پس از موافقت مجلس، طرح یا لایحه به کمیسیون فرستاده می‌شود. ترتیب رسیدگی این قبیل طرحها و لوایح در کمیسیون همان ترتیب رسیدگی و تصویب طرحها و لوایح در مجلس خواهد بود، اما مناط

در تصویب رأی حداقل دوسوم اعضاء کمیسیون می‌باشد.

ماده 172 - پس از تصویب قانون در کمیسیون‌ها، تعیین مدت اجرای آزمایشی آن در دستور کار مجلس قرار خواهد گرفت، به این ترتیب که قانون مصوب کمیسیون به همراه پیشنهاد مدت اجراء، چهل و هشت ساعت قبل از طرح در مجلس تکثیر و در اختیار نمایندگان قرار گیرد.

هنگام طرح تعیین مدت در جلسه علنی، در صورتی که پیشنهاد دیگری نباشد، نسبت به پیشنهاد کمیسیون رأی‌گیری می‌شود. در غیر این صورت، نسبت به پیشنهاد نمایندگان به ترتیب وصول در جلسه علنی پس از صحبت يك مخالف و يك موافق رأی‌گیری خواهد شد.

ماده 173 - در صورتی که مجلس تصویب دائمی اساسنامه سازمانها، شرکتها، مؤسسات دولتی و یا وابسته به دولت را به دولت واگذار کند. ترتیب رسیدگی و تصویب اساسنامه‌های مذکور طبق آئین‌نامه داخلی هیأت وزیران خواهد بود.

مبحث پنجم - تفسیر قوانین

ماده 174 - رسیدگی به طرحها و لوایح مربوط به شرح و تفسیر قوانین عادی يك شوری است و می‌تواند بطور عادی یا بصورت فوریت مورد مذاکره قرارگیرد، در تفسیر قوانین بحث در کلیات و جزئیات از هم تفکیک نمی‌شود.

ماده 175 - در صورتی که استفساریه¹⁰⁶ به صورت عادی و يك فوریتی باشد، پس از گزارش کمیسیون و توضیح سخنگو¹⁰⁷، يك مخالف و يك موافق، هر يك به مدت ده دقیقه صحبت خواهند کرد. با پیشنهاد رئیس و یا ده نفر از نمایندگان و تصویب مجلس مدت صحبت و تعداد مخالف و موافق تا دو برابر¹⁰⁸ قابل تغییر است. در مورد تفسیر قوانین نماینده دولت هم می‌تواند صحبت کند.

ماده 176 - در صورتی که گزارش کمیسیون و همین‌طور پیشنهادها دیگر که به کمیسیون رسیده است، به تصویب مجلس نرسد، هر نماینده می‌تواند نظر خود را کتباً به هیأت رئیسه بدهد. پیشنهادها به ترتیب وصول مورد بحث قرار می‌گیرد و اگر پیشنهادی به تصویب نرسد موضوع برای بحث بیشتر به کمیسیون ارجاع می‌شود.

ماده 177 - در صورتی که تفسیر بصورت دوفوریتی و سه فوریتی باشد همانند دیگر طرحها و لوایح دوفوریتی و سه‌فوریتی مورد رسیدگی قرار می‌گیرد.

مبحث ششم - نکات مشترك مربوط به بررسی طرحها و لوایح

ماده 178 - در مواردی که طرح یا لایحه قانونی مربوط به امور داخلی مجلس نباشد، از طریق هیأت رئیسه به وزیر یا مسؤول اجرائی مربوطه رسماً اطلاع داده می‌شود تا خود یا معاون او که رسماً به مجلس معرفی شده در جلسه علنی حاضر شود و در مذاکرات شرکت نماید. در صورت اطلاع و عدم حضور وزیر یا معاون بدون عذر موجه، از طرف رئیس مجلس مؤاخذه خواهد شد. بهر صورت، در همان جلسه، حتی با عدم حضور وزیر یا مسؤول اجرائی مربوطه، طرح یا لایحه مورد بررسی قرار خواهد گرفت و اتخاذ تصمیم خواهد شد.

ماده 179 - سؤالات توضیحی نمایندگان، در شور اول یا دوم طرحها و لوایح که مربوط به موضوعات مورد بحث باشد، در مجلس کتباً به رئیس مجلس تقدیم می‌شود. رئیس این سؤالات را به سخنگوی¹⁰⁹ کمیسیون مربوط یا به نماینده دولت می‌دهد تا به هنگام توضیح و یا توجیه به آن پاسخ داده شود.

ماده 180 - در صورتی که حداقل بیست و پنج نفر از نمایندگان تا قبل از اتمام رسیدگی نهایی در مجلس¹¹⁰ کتباً از مجلس تقاضا کنند که طرح یا لایحه قانونی واصل شده به مجلس برای مدت معینی¹¹¹ مسکوت بماند، پس از توضیح یکی از پیشنهاد دهندگان به مدت پنج دقیقه و پاسخ آن از طرف يك مخالف به مدت حداکثر پنج دقیقه، رأی گرفته می‌شود. تقاضای مسکوت ماندن لایحه بدون موافقت معاون حقوقی و

امور مجلس رئیس جمهور یا¹¹² وزیر یا معاون امورمجلس ذی‌ربط پذیرفته نخواهد شد.

تقاضای مسکوت ماندن در هر طرح و لایحه فقط برای يك مرتبه مجاز خواهد بود. هیأت رئیسه موظف است پس از گذشت مدت مسکوت ماندن، طرح یا لایحه را مجدداً در دستور کار مجلس قرار دهد.

تبصره - چنانچه تقاضای مسکوت ماندن برای انجام اصلاحات طرح یا لایحه باشد پس از تصویب مسکوت ماندن به کمیسیون ذی‌ربط جهت انجام اصلاحات ارجاع می‌گردد. نحوه رسیدگی به اصلاحات همچون رسیدگی در شور دوم طرحها و لوایح خواهد بود.

ماده 181 - اخطار راجع به منافی بودن طرحها و لوایح و سایر موضوعات مورد بحث در مجلس با قانون اساسی¹¹³ مقدم بر اظهارات دیگر است و مذاکرات در موضوع اصلی را متوقف می‌کند. این اخطار باید با استناد به اصل مربوطه حداکثر ظرف سه¹¹⁴ دقیقه به عمل آید. در صورتی که رئیس مجلس اخطار را وارد بداند بدون بحث از مجلس نظرخواهی می‌نماید چنانچه مجلس اخطار را وارد دانست رئیس نسبت به پذیرش اصلاحات پیشنهادی یا حذف مورد اشکال یا ارجاع آن به کمیسیون ذی‌ربط جهت بررسی مجدد اقدام خواهد کرد.

ماده 182 - در صورتی که نمایندگان نسبت به اجرای آئین‌نامه داخلی مجلس تخلفی را که مربوط به همان جلسه باشد مشاهده نمایند، حق دارند بلافاصله مورد تخلف را با استناد به ماده مربوطه بدون خروج از موضوع حداکثر ظرف سه¹¹⁵ دقیقه تذکر دهند و اگر مربوط به آن جلسه نباشد بعد از نطق¹¹⁶ و با پایان جلسه، قبل از اعلام ختم آن حداکثر ظرف سه¹¹⁷ دقیقه تذکر دهند چنانچه رئیس تذکر را وارد بداند موظف است به آن ترتیب اثر دهد.

ماده 183 - لغو گردید.¹¹⁸

مبحث هفتم- ارجاع مصوبات مجلس به شورای نگهبان و مراحل رسیدگی آنها

ماده 184 - کلیه مصوبات مجلس رسماً به شورای نگهبان فرستاده می‌شود. در صورتی که شورا ظرف ده روز پس از وصول یا پس از انقضای ده روز تمدید مذکور در اصل نود و پنجم (95) قانون اساسی، مخالفت خود را اعلام نکرد، طبق اصل نود و چهارم (94) قانون اساسی، مصوبات از طرف مجلس جهت امضاء و ابلاغ به ریاست جمهوری ارسال می‌شود.

تبصره - روز وصول مصوبه و روز اعلام نظر شورای نگهبان به مجلس جزء مهلت‌های مقرر محسوب نمی‌گردد.

ماده 185 - مصوبات مجلس تا زمان اعلام نظر نهائی شورای نگهبان از دستور خارج نمی‌شود. شورای نگهبان، در صورت رد مصوبات مجلس، موظف است علت رد را صریحاً به مجلس گزارش نماید تا بلافاصله تکثیر و توزیع شود.

ماده 186 - مصوبات عادی و يك فوریتی مجلس که از طرف شورای نگهبان رد شده به کمیسیون مربوطه ارسال می‌شود و با اعلام وقت قبلی با حضور نماینده شورای نگهبان، موارد اعتراض برای اصلاح مورد بحث قرار می‌گیرد. در صورت عدم حضور نماینده شورای نگهبان در موعد اعلام شده، کمیسیون با ملحوظ نمودن نظر شورای نگهبان کار خود را انجام می‌دهد.

نمایندگانی که پیشنهاد اصلاحی داده‌اند، در این مرحله می‌توانند در کمیسیون شرکت نمایند. نظر کمیسیون همراه پیشنهادها پذیرفته نشده نمایندگان در مجلس مطرح می‌شود و طبق معمول شور دوم مورد بحث و رأی قرار می‌گیرد.

چنانچه در مورد ماده‌ای، کمیسیون نیز همراه پیشنهادها دیگر پیشنهاد داده باشد، اول پیشنهاد کمیسیون به رأی گذاشته می‌شود و در صورت عدم تصویب، پیشنهادها دیگر مطرح می‌شود.

در صورت عدم تصویب پیشنهاد کمیسیون و یا پیشنهادهای قبلی نمایندگان در مجلس، پیشنهادها

جدید پذیرفته می‌شود و درباره آنها بحث و رأی‌گیری به عمل می‌آید.

تبصره 1 - پس از ایراد شورای نگهبان، دولت حق پیشنهاد اصلاح لایحه را ندارد مگر در موارد ایراد شورای نگهبان.

تبصره 2 - شورای نگهبان نمی‌تواند پس از گذشت مهلت‌های مقرر و رفع ایراد در نوبت اول، مجدداً مغایرت موارد دیگری را که مربوط به اصلاحیه نمی‌باشد بعد از گذشت مدت قانونی به مجلس اعلام نماید مگر در رابطه با انطباق با موازین شرعی.

تبصره 3 - اگر با اصلاح ماده مورد ایراد شورای نگهبان، ماده به کلی خاصیتش را از دست بدهد، می‌توان آن را حذف کرد.

ماده 187 - پس از بررسی گزارش کمیسیون که در آن نظر شورای نگهبان ملحوظ شده است و رأی‌گیری نسبت به آن، مصوبه مجدداً به شورای نگهبان ارسال می‌شود. اگر این مصوبه هنوز وافی به نظرات شورای نگهبان نباشد، مجدداً در مجلس مطرح می‌گردد، در صورتی که مجلس با در نظر گرفتن حفظ مصلحت نظام همچنان بر رأی خود باقی باشد رئیس مجلس مصوبه مذکور را به مجمع تشخیص مصلحت نظام ارسال می‌دارد. مجمع موظف است تنها در موارد اختلاف و دیگر موارد مربوط به آن اظهار نظر قطعی نموده و گزارش آن را جهت طی مراحل بعدی به رئیس مجلس اعلام نماید.

فصل دوم - نظارت

مبحث اول - نحوه بررسی و رأی اعتماد به هیأت وزیران

ماده 188 - رئیس جمهور، ظرف دو هفته پس از انجام مراسم تحلیف و یا بعد از استعفاء یا سقوط دولت، کتیباً اسامی هیأت وزیران را به همراه شرح حال هر يك از وزیران و برنامه دولت تسلیم مجلس می‌نماید. رئیس مجلس مکلف است در اولین فرصت در جلسه علنی وصول معرفی‌نامه وزیران را اعلام و پس از قرائت دستور تکثیر آن را صادر نماید.

ماده 189 - يك هفته پس از معرفی دولت، برای بحث و بررسی خط مشی و اصول کلی برنامه دولت و اخذ رأی اعتماد برای هیأت وزیران جلسات مجلس به‌طور متوالی تشکیل می‌گردد. با پیشنهاد رئیس و تصویب مجلس، جلسات بصورت صبح و بعد از ظهر برگزار خواهد شد. مجلس در این جلسات نطق¹¹⁹ نخواهد داشت.

ماده 190 - قبل از تشکیل اولین جلسه بررسی برنامه‌های دولت و اخذ رأی اعتماد هیأت وزیران، نمایندگان مخالف و موافق برنامه، خط مشی و اصول کلی و ترکیب هیأت وزیران و نیز نمایندگان مخالف و موافق هر يك از وزیران به تفکیک برنامه و هر وزیر در برهه‌های جداگانه یا دستگاه الکترونیک¹²⁰ ثبت نام می‌نمایند.

هر يك از نمایندگان حق دارند تمام یا قسمتی از وقت خود را در اختیار نماینده دیگر قرار دهد. در شروع بحث در مورد هیأت وزیران، رئیس جمهور برنامه دولت را تشریح و ضمن معرفی وزیران از ترکیب هیأت وزیران دفاع خواهد نمود. پس از آن مجلس، بررسی برنامه دولت و ترکیب هیأت وزیران را با اظهارات پنج نفر از نمایندگان مخالف و پنج نفر از نمایندگان موافق با حفظ ترتیب یکنفر مخالف و یکنفر موافق و هر کدام برای مدت پانزده دقیقه انجام خواهد داد.

رئیس جمهور یا کسانی که او تعیین خواهد نمود به سوالات و اظهارات مخالفان پاسخ می‌دهند. مجموع مدت نطق اولیه رئیس جمهور و دفاعیات اخیر دو و نیم ساعت خواهد بود. در پی اظهارات و دفاعیات رئیس جمهور، مجلس شور در مورد برنامه‌ها و صلاحیت هر يك از وزیران را به صورت جداگانه آغاز خواهد نمود. در مورد هر وزیر دو نفر از نمایندگان مخالف و دو نفر از نمایندگان موافق با حفظ ترتیب یکنفر مخالف و موافق هر کدام برای مدت پانزده دقیقه فرصت خواهند داشت. پس از آن وزیر و در صورت صلاح دید رئیس جمهور به مدت سی دقیقه برای دفاع از برنامه و صلاحیت وزیر مطروحه وقت خواهند داشت. بحث و بررسی برای تك تك وزیران به ترتیب حروف الفبای وزارتخانه به همین شیوه انجام می‌گیرد، رئیس جمهور می‌تواند با استفاده از وقت وزیران در پایان و به‌طور یکجا از آنان دفاع نماید. پس از آن¹²¹ رأی‌گیری به عمل می‌آید و شمارش و اعلام نتیجه آرا پس از

رای‌گیری برای همه وزراء صورت خواهد گرفت. سوالات کتبی نمایندگان در طول مدتی که برنامه دولت مطرح است از طریق رئیس مجلس به رئیس جمهور یا وزیر مربوط داده خواهد شد.

تبصره 1 - در موارد معرفی يك يا چند وزير (کمتر از نصف مجموع وزراء) پس از نطق اولیه رئیس جمهور به مدت یکساعت بدون بحث در کلیات برنامه‌ها و ترکیب هیأت‌وزیران تنها در مورد برنامه‌ها و صلاحیت وزیران پیشنهادی به ترتیب فوق‌الذکر اقدام خواهد شد.

تبصره 2 - چنانچه مجلس به يك يا چند وزير رأی اعتماد نداد و یا وزارتخانه‌ای به هر دلیل وزیر نداشته باشد¹²² رئیس جمهور موظف است با رعایت اصل یکصد و سی و پنجم (135) قانون اساسی حداکثر قبل از سه ماه فرد یا افراد دیگری را برای اخذ رأی به مجلس معرفی نماید.

ماده 191 - در مورد اصول هشتاد و هفتم (87) و یکصد و سی و ششم (136) قانون اساسی، کیفیت رأی اعتماد به وزیر یا هیأت وزیران و همه مسائل مربوط به آن طبق این آئین‌نامه خواهد بود.

تشخیص مسائل مهم و مورد اختلاف مذکور در اصل هشتاد و هفتم (87) که دولت می‌تواند در زمینه آنها از مجلس رأی اعتماد بگیرد، با هیأت وزیران است.

مبحث دوم - نحوه بررسی اصول هشتاد و هشتم (88) و هفتاد و ششم (76) قانون اساسی

اول - تذکر و سؤال:

الف - تذکر:

ماده 192 - در کلیه مواردی که نماینده یا نمایندگان مطابق اصل هشتاد و هشتم (88) قانون اساسی، از رئیس جمهور یا وزیر در باره یکی از وظایف آنان حق سؤال دارند، می‌توانند در خصوص موضوع مورد نظر به رئیس جمهور و وزیر مسئول کتباً تذکر دهند.

هیأت رئیسه¹²³ تذکر را به رئیس جمهور یا وزیر مربوط ابلاغ و خلاصه آنرا در¹²⁴ جلسه علنی¹²⁵ مجلس عنوان می‌نماید.

ب - سؤال:

ماده 193- نحوه رسیدگی به سؤال‌نماینده از وزیر به شرح ذیل خواهد بود:

1- هر نماینده می‌تواند راجع به مسائل داخلی و خارجی کشور از وزیر مسؤول در باره وظایف او سؤال نماید. سؤال باید کتبی و صریح بوده و در فرم مخصوص که هیأت رئیسه تهیه می‌نماید توسط نماینده تنظیم و به هیأت رئیسه تسلیم شود.

هیأت رئیسه موظف است سؤال را فوری به کمیسیون تخصصی ذی‌ربط ارسال نماید.

2- کمیسیون موظف است حداکثر ظرف مدت دهر روز پس از وصول سؤال، جلسه‌ای با حضور وزیر و سؤال‌کننده تشکیل دهد و با استماع نظرات سؤال‌کننده و وزیر و بررسی‌های لازم، به موضوع رسیدگی کند.

3- چنانچه سؤال‌کننده، توضیحات وزیر را قانع‌کننده نداند، کمیسیون با تعیین قلمرو «ملی» یا «منطقه‌ای» سؤال، بلافاصله نسبت به ارجاع سؤال ملی به هیأت رئیسه جهت اعلام وصول در اولین جلسه علنی اقدام می‌نماید.

4- در رابطه با سؤال منطقه‌ای، کمیسیون موظف است حداکثر ظرف مدت دهر روز نسبت به ارائه راه‌حل و

ارسال گزارش به هیأت رئیسه مجلس و رئیس جمهور (توسط رئیس مجلس) اقدام نماید.

هیأت رئیسه مساعی لازم نسبت به حل موضوع سؤال منطقه‌ای را به عمل می‌آورد.

چنانچه پس از پانزده روز از ارجاع نامه کمیسیون، نماینده سؤال‌کننده همچنان موضوع را حل و فصل نشده بداند، از هیأت رئیسه درخواست طرح سؤال منطقه‌ای در جلسه علنی را می‌نماید.

هیأت رئیسه موظف است در اولین جلسه علنی، سؤال منطقه‌ای را اعلام وصول و فوری به وزیر ابلاغ و به کمیسیون ذی‌ربط ارسال نماید. کمیسیون موظف است ظرف یک هفته گزارش نهایی را به هیأت رئیسه ارائه نماید.

5- طبق اصل هشتاد و هشتم (88) قانون اساسی، وزیر مورد سؤال مکلف است حداکثر ظرف مدت ده روز از تاریخ ابلاغ سؤال در مجلس حضور یافته و به سؤال پاسخ دهد مگر آنکه وزیر به صورت رسمی و با عذر موجه تقاضای تأخیر حداکثر برای مدت ده روز داشته باشد.¹²⁶

ماده 194- در جلسه علنی ابتدا گزارش کمیسیون متضمن طرح سؤال و بررسی‌های انجام شده توسط سخنگوی کمیسیون به مدت حداکثر پنج دقیقه مطرح می‌شود سپس وزیر و نماینده سؤال‌کننده به ترتیب و هر کدام به مدت حداکثر پانزده دقیقه توضیحات خود را ارائه می‌دهند و در صورت قانع نشدن نماینده، رئیس جلسه نظر مجلس را در این مورد اخذ می‌کند.

در صورتی که اکثر نمایندگان حاضر، نظر به وارد بودن سؤال نماینده یا نمایندگان بدهند رئیس مجلس موظف است موضوع را به رئیس جمهور جهت رسیدگی ارجاع نماید.

تبصره 1- عدم حضور وزیر در مجلس و کمیسیون به منزله وارد بودن سؤال می‌باشد.

تبصره 2- سؤال‌کننده یا وزیر می‌توانند از وقت خود در جلسه علنی طی دونوبت استفاده نمایند.

تبصره 3- گزارش کمیسیون حداقل بیست و چهار ساعت قبل از طرح سؤال در مجلس باید چاپ و بین نمایندگان توزیع شود.

تبصره 4- در صورتی که سؤال توسط چند نماینده تنظیم گردد، نماینده منتخب سؤال‌کنندگان جهت توضیح سؤال در کمیسیون و صحن علنی باید در فرم مربوط به سؤال مشخص گردد در صورت عدم توافق سؤال‌کنندگان، نماینده آنها توسط یکی از اعضای هیأت رئیسه به قید قرعه انتخاب خواهد شد.

تبصره 5- سؤال می‌تواند شامل اجزاء متعدد باشد.¹²⁷

ماده 195 - چنانچه در هر دوره مجلس، سه بار با رأی اکثریت نمایندگان حاضر، سؤالات نمایندگان از هر وزیر وارد تشخیص داده شود طرح استیضاح وزیر در صورت رعایت مفاد اصل هشتاد و نهم (89) قانون اساسی و آئین‌نامه داخلی در دستور کار مجلس قرار خواهد گرفت.¹²⁸

ماده 196 - براساس اصل هشتاد و هشتم (88) قانون اساسی، در صورتی که حداقل یک چهارم کل نمایندگان بخواهند درباره یکی از وظایف رئیس جمهور سؤال کنند، باید سؤال خود را به‌طور صریح و روشن و مختصر همگی امضاء و به رئیس مجلس تسلیم نمایند. رئیس مجلس موضوع را در اسرع وقت به کمیسیون تخصصی ارجاع می‌نماید. کمیسیون موظف است حداکثر ظرف یک هفته با حضور نماینده معرفی شده رئیس جمهور و نماینده منتخب سؤال‌کنندگان تشکیل جلسه دهد. در این جلسه، نماینده رئیس جمهور پاسخ مقتضی را از طرف رئیس جمهور ارائه خواهد نمود تا به نمایندگان سؤال‌کننده گزارش شود.

پس از یک هفته چنانچه هنوز حداقل یک چهارم کل نمایندگان مجلس (که سؤال را امضاء نموده‌اند) از سؤال خود منصرف نشده باشند رئیس مجلس موظف است در اولین جلسه سؤال آنان را قرائت و فوراً برای

رئیس جمهور ارسال کند. این سؤال ظرف چهل و هشت ساعت تکثیر و در دسترس نمایندگان قرار می‌گیرد.

ماده 197 - رئیس جمهور موظف است ظرف مدت يك ماه از تاریخ دریافت سؤال در جلسه علنی مجلس حضور یابد و به سؤال مطروحه نمایندگان پاسخ گوید مگر با عذر موجه با تشخیص مجلس شورای اسلامی. مدت طرح سؤال از طرف نماینده منتخب سؤال‌کنندگان حداکثر پانزده دقیقه و مدت پاسخ رئیس جمهور حداکثر يك ساعت خواهد بود.

دوم - تحقیق و تفحص:

ماده 198 - هرگاه نماینده‌ای، تحقیق و تفحص در هر يك از امور کشور را لازم بداند تقاضای خود را به صورت کتبی به هیأت رئیسه مجلس تسلیم نموده و هیأت رئیسه ظرف چهل و هشت ساعت آن را به کمیسیون تخصصی ذی‌ربط جهت رسیدگی ارجاع می‌نماید. کمیسیون موظف است حداکثر ظرف دوهفته از تاریخ وصول، اطلاعاتی را که در این زمینه کسب نموده در اختیار متقاضی یا متقاضیان قرار دهد.

در صورتی که متقاضی یا متقاضیان، اطلاعات کمیسیون را کافی تشخیص ندهند، کمیسیون موظف است ظرف يك هفته از متقاضی یا متقاضیان و بالاترین مقام دستگاه اجرایی ذی‌ربط دعوت به عمل آورد و دلایل ضرورت تحقیق و تفحص و نظرات مقام فوق‌الذکر را استماع نماید و تا مدت ده روز گزارش خود را مبنی بر تصویب یا رد تقاضای تحقیق و تفحص به هیأت رئیسه مجلس ارائه دهد.

این گزارش خارج از نوبت در دستور هفته بعد مجلس قرار می‌گیرد و پس از توضیح سخنگوی کمیسیون و صحبت نماینده متقاضی تحقیق و تفحص هرکدام حداکثر به مدت ده دقیقه، گزارش کمیسیون بدون بحث به رأی گذاشته خواهد شد.

در صورت تصویب انجام تحقیق و تفحص، موضوع به همان کمیسیون تخصصی ذی‌ربط جهت رسیدگی ارجاع می‌گردد.

کمیسیون موظف است در مدت بیست روز اعضاء هیأت تحقیق و تفحص را که حداقل یازده و حداکثر پانزده نفر خواهند بود از بین نمایندگان تعیین و به رئیس مجلس جهت صدور ابلاغ معرفی نماید. چنانچه متقاضیان تحقیق و تفحص کمتر از پنج نفر باشند کلیه آنان عضو هیأت خواهند بود، در غیر این صورت حداقل پنج نفر از اعضاء هیأت از میان متقاضیان تحقیق و تفحص انتخاب خواهند شد.

اعضاء هیأت از میان خود يك رئیس، دو نایب رئیس و يك دبیر انتخاب می‌کنند.

هیأت حداکثر در مدت يك ماه پس از پایان مهلت تحقیق و تفحص، گزارش خود را به کمیسیون تسلیم می‌نماید. کمیسیون موظف است ظرف يك ماه گزارش هیأت را در جلسه مشترك اعضاء کمیسیون و هیأت مطرح و گزارش نهایی را جهت قرائت در مجلس برای مدت نیم‌ساعت تنظیم و پس از تصویب به هیأت رئیسه ارسال نماید. قبل از رأی‌گیری در رابطه با گزارش نهایی، وزیر یا مقام مسؤؤل از عملکرد خود دفاع خواهد نمود.

هیأت رئیسه موظف است گزارش کمیسیون را در دستور هفته بعد کاری مجلس قرار دهد تا توسط سخنگوی کمیسیون قرائت گردد.

تبصره 1 - موضوع تحقیق و تفحص با تشخیص هیأت رئیسه باید صریح و قابل رسیدگی باشد.

تبصره 2 - هیأت تحقیق و تفحص می‌تواند از کارشناسان مورد وثوق با تأیید هیأت رئیسه مجلس استفاده نماید. هیأت رئیسه موظف است تنخواه مورد درخواست هیأت را در اختیار رئیس هیأت قرار دهد تا براساس تصمیمات هیأت هزینه و با تأیید هیأت رئیسه به هزینه قطعی منظور شود.

تبصره 3- چنانچه وزیر یا بالاترین مقام دستگاه مورد تحقیق و تفحص تغییر کرده باشد و تحقیق و تفحص مربوط به عملکرد دوران مسؤولیت آنان باشد باید امکان دسترسی آنها به اسناد و مدارك جهت پاسخگویی

فراهم گردد.

تبصره 4- کلیه مکاتبات هیأت با امضای رئیس هیأت و درغیاب او نایب‌رئیس معتبر خواهد بود.

تبصره 5- کمیسیون موظف است همزمان با ارائه گزارش نهایی به هیأت‌رئیس، کلیه اسناد، مدارک و پرونده‌های تحقیق و تفحص و یک نسخه از گزارش نهایی را به کمیسیون اصل نودم (90) قانون اساسی جهت اقدام قانونی و نیز حفظ و بایگانی اسناد ارسال نماید.

تبصره 6- ارائه و انتشار هرگونه اطلاعات مربوط به تحقیق و تفحص به هرشکل و عنوان از طرف اشخاص حقیقی و حقوقی و اعضاء هیأت تحقیق و تفحص تا زمان چاپ گزارش جهت قرائت در صحن علنی ممنوع می‌باشد.

تبصره 7- تحقیق و تفحص مجلس شامل شورای نگهبان، مجلس خبرگان رهبری، مجمع تشخیص مصلحت نظام و پرونده‌های جریانی مراجع قضائی و امورماهیتی قضائی نمی‌شود و در مورد دستگاههایی که زیرنظر مقام معظم رهبری هستند با اذن معظم له امکان تحقیق و تفحص توسط مجلس وجود دارد.¹²⁹

ماده 199 - مهلت انجام تحقیق و تفحص شش ماه از تاریخ صدور ابلاغ اعضاء هیأت توسط رئیس مجلس می‌باشد. در صورت ضرورت با درخواست هیأت و تصویب هیأت‌رئیس مجلس تا شش‌ماه دیگر قابل تمدید می‌باشد.

تبصره - در صورتی که جلسه مشترک هیأت تحقیق و تفحص و کمیسیون تخصصی تخلفات موضوع تحقیق را مهم و مسؤول دستگاه یا سازمان را مقصر تشخیص دهد، طرح استیضاح وزیر مربوطه در صورت رعایت مفاد اصل هشتاد و نهم (89) قانون اساسی در دستور کار مجلس قرار خواهد گرفت.

هیأت‌رئیس موظف است در اولین جلسه علنی موضوع استیضاح را اعلام‌وصول و حداکثر تا مدت ده روز در دستور جلسه علنی قراردهد در این صورت سخنگوی کمیسیون حداکثر به مدت نیم‌ساعت گزارش می‌دهد و سپس طبق مواد مربوط به استیضاح عمل خواهد شد.¹³⁰

ماده 200- در صورت احراز تخلف و ضرورت تعقیب توسط هیأت تحقیق و تفحص، متخلف توسط هیأت‌رئیس مجلس حسب مورد موضوع به قوه قضائیه یا مرجع رسیدگی به تخلفات اداری¹³¹ معرفی می‌شود. دستگاه قضائی صالحه موظف است طبق مقررات خارج از نوبت تقاضای کمیسیون را مورد رسیدگی قرار داده و نتیجه آن را به کمیسیون اعلام نماید.

ماده 201 - مسؤولان دستگاه مورد تحقیق و تفحص و کلیه دستگاههای اجرائی، قضائی و نهادهای انقلاب اسلامی موظف به فراهم نمودن امکانات و تسهیلات مورد نیاز هیأت و در اختیار گذاردن اطلاعات و مدارک درخواستی هیأت می‌باشند و در صورت عدم همکاری، مسؤولان دستگاه ذی‌ربط متخلف و مجرم محسوب می‌گردند و با شکایت هیأت تحقیق و تفحص، مورد تعقیب قضائی قرار خواهند گرفت.

مبحث سوم - نحوه بررسی موارد خاص و مهم

اول - نحوه تصویب معاهدات و قراردادهای بین‌المللی

ماده 202 - در تقدیم لوایح قانونی که در آنها، دولت تقاضای تصویب عهدنامه، مقاله‌نامه، قرارداد و یا موافقتنامه بین‌المللی و یا الحاق به پیمانهای بین‌المللی را دارد، متن کامل آنها باید جهت بررسی ضمیمه لوایح تقدیمی مذکور باشد.

ماده 203 - موارد مذکور در ماده (202) پس از اعلام وصول در مجلس، بلافاصله چاپ و بین نمایندگان توزیع می‌شود و به کمیسیون مربوطه ارجاع می‌گردد.

ماده 204 - در صورتی که دولت برای موارد مذکور در ماده (202) قید مهم قائل شده باشد و با کمیسیون

مربوط تا يك هفته پس از وصول و يا پانزده نفر نمايندگان، چنين قيدي را پيشنهاد كنند، رسيدگي به اين قيد بلافاصله در دستور كار مجلس قرار مي‌گيرد تا پس از پيشنهاد و اظهارات يك مخالف و يك موافق (هر يك پنج دقيقه) به رای گذاشته شود.

ماده 205 - در صورتی که قيد اهميت به تصويب مجلس نرسد يا در اين باره از ناحیه دولت يا كميسيون مربوط يا پانزده نفر از نمايندگان تقاضای به عمل نيايد عهدنامه، مقاوله‌نامه، قرارداد و يا موافقتنامه، عادی تلقی شده و مجلس به صورت يك شوری آن را مورد رسيدگي قرار خواهد داد، بدین ترتيب که پس از صحبت دو مخالف و دو موافق در کلیات و جزئیات (هر کدام حداکثر به مدت پانزده دقيقه) و صحبت سخنگوي¹³² كميسيون و نماينده دولت به رای گذاشته می‌شود.

ماده 206 - در صورتی که مجلس قيد اهميت را تصويب کند، رسيدگي به آن همانند لوايح معمولی ديگر دو شوری و به ترتيب زير خواهد بود:

1- در شور اول در باره کلیات، با در نظر گرفتن مواد مربوطه، بحث و اعتراضات وارده به بعضی از شرایط و مواد قرارداد به عنوان پيشنهاد کتبی به كميسيون ارجاع خواهد شد. اين پيشنهادهای بايد بيست و چهار ساعت قبل از طرح در كميسيون، چاپ و بين نمايندگان توزيع شود.

2- در شور دوم، كميسيون، موارد اعتراض و پيشنهادهای نمايندگان و همچنين نظر خود را درباره اين موارد، همراه با تصويب و يا رد مواد، بدون وارد کردن تغييرات، در مجلس مطرح می‌کند، آنگاه درباره موارد اعتراض نمايندگان، که بطور کتبی و در مهلت مقرر به كميسيون داده شده باشد، به ترتيب، نماينده اعتراض کننده، يك مخالف و يك موافق، هر کدام به مدت پنج دقيقه، صحبت می‌کنند و سپس درباره وارد بودن يا نبودن اعتراض رأی‌گیری به عمل می‌آيد. پس از پايان يافتن رأی‌گیری نسبت به اعتراضات، در صورتی که مجلس آنها را وارد بداند، دولت موظف می‌شود در مسائل مورد اعتراض با طرف متعاقد مجدداً وارد مذاکره و گفتگو شود. در اين صورت، لايحه تا پايان مذاکرات مجدد در دستور مجلس باقی خواهد بود. در صورت قبول اعتراضات و پيشنهادهای متن اصلاحی تصويب شده تلقی خواهد شد و در غير اين صورت، آخرين پيشنهاد دولت در مورد اصل قرارداد با صحبت يك مخالف و يك موافق، هريك به مدت پنج دقيقه، در مجلس به رای گذاشته خواهد شد.

دوم - اصلاح جزئی در خطوط مرزها

ماده 207 - در لايحه تقديمی مربوط به اصلاح جزئی در خطوط مرزی، متن کامل عهدنامه بين‌المللی آن، که بر اساس اصل هفتاد و هشتم (78) قانون اساسی تنظيم شده باشد، جهت بررسی بايد ضميمه گردد. متن اين عهدنامه پس از اعلام وصول، بلافاصله چاپ و بين نمايندگان توزيع و همزمان به كميسيون امنيت ملی و سياست خارجی ارجاع می‌شود.

ماده 208 - كميسيون مذکور در ماده قبل، پس از کسب نظر مشورتی كميسيون قضائی و حقوقی و با دعوت از نماينده شورای عالی امنيت ملی و نمايندگان پيشنهادهنده، به بررسی همه‌جانبه موضوع می‌پردازد و ظرف يك‌ماه گزارش تفصيلی خود را مبنی بر قبول يا رد عهدنامه به ضميمه پيشنهادهای اساسی به هیأت رئیسه ارسال می‌دارد.

ماده 209 - لوايح مربوط به عهدنامه‌های اصلاح جزئی در خطوط مرزی همانند ساير عهدنامه‌های بين‌المللی مهم دو شوری خواهد بود و به همان ترتيب نیز مورد بررسی قرار خواهد گرفت. اين نوع عهدنامه‌ها، در صورتی که صرفاً برای اصلاحات جزئی، با در نظر گرفتن مصالح کشور و رعایت اصل هفتاد و هشتم (78) قانون اساسی دو طرفه باشد و به استقلال و تماميت ارضی کشور لطمه نزنند، با تصويب چهارينجمله مجموع نمايندگان مجلس معتبر خواهد بود.

سوم - محدوديتهاي ضروری

ماده 210 - بر اساس اصل هفتاد و نهم (79) قانون اساسی، در حالت جنگ و شرایط اضطراری نظیر آن که دولت حق دارد با تصويب مجلس شورای اسلامی محدوديتهاي ضروری برقرار نماید، قبل از اعمال محدوديت، متن کامل و دقيق محدوديتهاي ضروری با دلائل توجیهي لازم، همراه با لايحه قانونی جهت بررسی

تقدیم مجلس می‌شود.

تبصره - چنانچه دولت بدون کسب مجوز مبادرت به اعمال محدودیت نماید، رئیس مجلس موظف است تقدیم لایحه محدودیت را از رئیس جمهور مطالبه کند. در این خصوص، حق سؤال یا استیضاح رئیس جمهور و وزیران برای نمایندگان محفوظ خواهد بود.

ماده 211 - رسیدگی به لایحه محدودیتهای ضروری يك شوری است و در صورت تصویب مجلس، مدت اعمال آن به‌هر حال نمی‌تواند بیش از سی روز باشد. در صورتی که پس از انقضاء این مدت ضرورت همچنان باقی باشد دولت موظف است مجدداً از مجلس کسب مجوز کند.

چهارم - سایر موارد

ماده 212 - براساس اصول هشتادم (80)، هشتاد و دوم (82)، هشتاد و سوم (83) و یکصد و سی و نهم (139) قانون اساسی، اقدامات دولت در موارد ذیل قبلاً باید به تصویب مجلس برسد:

1- گرفتن و دادن وام یا کمک‌های بلاعوض داخلی و خارجی.

2- استخدام کارشناسان خارجی در موارد ضروری.

3- فروش بناها و اموال دولتی و نفایس ملی به استثنای نفایس ملی منحصر به فرد که در هر صورت قابل فروش نخواهد بود.

4- صلح دعاوی راجع به اموال عمومی و دولتی یا ارجاع آن به داوری که طرف دعاوی خارجی باشد و همچنین در موارد مهم داخلی.

در تمام موارد مذکور، دولت موظف است متن تفصیلی آنها را همراه با لایحه قانونی تقدیم مجلس نماید تا به‌صورت يك شوری مورد رسیدگی قرارگیرد، بدین ترتیب که پس از گزارش کمیسیون مربوط و صحبت دو مخالف و دو موافق در کلیات و جزئیات (هرکدام به مدت پانزده دقیقه) برای تصویب به رأی گذاشته می‌شود.

مبحث چهارم - نحوه بررسی برنامه و بودجه سالیانه کل کشور و نظارت بر اجرای بودجه

ماده 213 - به منظور تنظیم اصول و مفاد برنامه‌های توسعه و لوایح بودجه کل کشور و ایجاد هماهنگی بین کمیسیون‌های تخصصی مجلس شورای اسلامی، پس از تقدیم لایحه مربوط توسط دولت به مجلس، کمیسیون تلفیق مرکب از اعضای ذیل تشکیل می‌گردد:

1- کلیه اعضای کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات.

2- دونفر از هر يك از کمیسیون‌های دیگر (غیر از کمیسیون‌های تحقیق و تدوین آئین‌نامه داخلی مجلس).

اعضای مذکور در بند (2) توسط کمیسیون‌های مربوطه انتخاب و به هیأت رئیسه مجلس معرفی می‌شوند.

مأموریت این کمیسیون تا تصویب نهائی قانون برنامه توسعه و یا لایحه بودجه سالانه کل کشور ادامه می‌یابد.

تبصره- کمیسیون تلفیق با حضور اکثریت مطلق اعضاء رسمیت می‌یابد.

اول - تصویب برنامه توسعه

ماده 214 - رسیدگی به لوایح برنامه توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران
یک‌شوری و به‌شرح زیر خواهد بود:

الف- نمایندگان مجلس از زمان چاپ و توزیع لایحه برنامه ظرف مدت پنج روز (بدون احتساب ایام تعطیل)
پیشنهادهاي خود درمورد کلیات و جزئیات برنامه را به کمیسیون تخصصی ذی‌ربط ارائه می‌نمایند.

ب- کمیسیون‌های تخصصی مکلفند حداکثر ده روز پس از چاپ و توزیع لایحه نسبت به بررسی مفاد
برنامه شامل مواد، تبصره‌ها، جداول و ضامم و نیز پیشنهادهاي نمایندگان اقدام و گزارش خود را به کمیسیون
تلفیق رسیدگی‌کننده ارائه نمایند.

ج- کمیسیون تلفیق موظف است پس از پایان مهلت مذکور در بند (ب) به گزارش‌های کمیسیون‌های
تخصصی و کلیات و جزئیات برنامه و پیشنهادهاي نمایندگان ظرف حداکثر سه هفته رسیدگی و گزارش نهایی
خود را به مجلس ارائه نماید.

د- در صحن جلسه علنی پس از ارائه گزارش کمیسیون تلفیق، ابتدا کلیات برنامه مورد بحث قرار
می‌گیرد. در کلیات پنج نفر مخالف و پنج نفر موافق به ترتیب یک نفر مخالف و یک نفر موافق و حداکثر هر نفر
پانزده دقیقه دیدگاه‌های خود را مطرح می‌کنند. پس از آن کمیسیون و دولت هرکدام حداکثر چهل و پنج دقیقه
برای دفاع زمان خواهند داشت. سپس راجع به کلیات برنامه رأی‌گیری خواهد شد. در بررسی کلیات، کفایت
مذاکرات پذیرفته نمی‌شود.

ه- پس از تصویب کلیات، رسیدگی به جزئیات برنامه آغاز و به مواد و تبصره‌ها و جداول برنامه به ترتیب
رسیدگی می‌شود. در این بخش جایگزین متن ماده، یا جزئی از ماده و یا تبصره لایحه دولت، حذف کل، مصوبات
جایگزینی کمیسیون‌های تخصصی و پیشنهادات چاپ‌شده نمایندگان برای هر ماده یا تبصره یا هر یک از اجزاء
در صورتی که آن جزء ماهیت مستقل داشته باشد و حذف جزء و پیشنهادات چاپ شده کمیسیون‌های تخصصی
به ترتیب مورد رسیدگی قرار می‌گیرند. سپس درمورد اصل ماده یا تبصره یا اجزاء در صورتی که ماهیت مستقل
داشته باشند، رأی‌گیری خواهد شد.

چنانچه اصل رأی نیاورد، موضوع برای رسیدگی مجدد به کمیسیون تلفیق برگشت داده خواهد شد تا در
اسرع وقت و حداکثر طبق مهلتی که هیأت‌رئیس تعیین خواهد کرد، گزارش مجدد خود را به مجلس ارائه دهد.
نمایندگان می‌توانند حداکثر تا پایان همان روز پیشنهادهاي خود را به کمیسیون تسلیم نمایند.

و- مادام که لایحه برنامه در صحن مجلس مورد بررسی است، مجلس نطق¹³³ نخواهد داشت و هیچ
طرح یا لایحه‌ای جز طرحها و لوایح سه‌فوری در دستور قرار نخواهد گرفت و مجلس در تمامی ایام به‌جز ایام
تعطیل حداقل شش و حداکثر هشت ساعت جلسه علنی خواهد داشت. در موارد استثناء با تصویب مجلس،
این زمان تا ده ساعت قابل افزایش است.

ز- مهلت‌های مذکور در بندهای (ب) و (ج) حسب مورد با تصویب هیأت‌رئیس تا دو برابر قابل افزایش
است.

ماده 215- اصلاح قانون برنامه توسعه در ضمن لایحه بودجه و دیگر طرحها و لوایح با رأی دوسوم
نمایندگان حاضر پذیرفته می‌شود و هرگونه اصلاح نیز با رأی دوسوم نمایندگان معتبر خواهد بود.¹³⁴

دوم - تصویب بودجه سالیانه کل کشور

ماده 216 - دولت موظف است لایحه بودجه سالانه کل کشور را حداکثر تا پانزدهم آذرماه هر سال به
مجلس تسلیم نماید. نحوه رسیدگی به لایحه بودجه، متمم و چند دوازدهم آن¹³⁵ یک شوری خواهد بود و ترتیب
رسیدگی بشرح ذیل می‌باشد:

1 - نمایندگان مجلس از زمان چاپ و توزیع¹³⁶ لایحه بودجه سالیانه کل کشور و پیوست‌ها و سوابق¹³⁷ آن

تا مدت ده روز می‌توانند پیشنهادهای خود را به کمیسیون‌های تخصصی مجلس تقدیم نمایند.

2 - کمیسیون‌های تخصصی موظفند حداکثر تا پانزده¹³⁸ روز پس از چاپ و توزیع لایحه¹³⁹، گزارش خود را به کمیسیون تلفیق¹⁴⁰ تقدیم نمایند.

3 - کمیسیون تلفیق¹⁴¹ موظف است حداکثر ظرف مدت پانزده روز پس از پایان مهلت گزارش کمیسیون تخصصی¹⁴²، ضمن رسیدگی به گزارش کمیسیون‌های تخصصی گزارش نهایی خود را تنظیم و به مجلس شورای اسلامی تقدیم نماید. مهلت رسیدگی کمیسیون تلفیق حداکثر تا پانزده روز با موافقت هیأت رئیسه قابل تمدید می‌باشد.¹⁴³

4 - در جلسه علنی، پس از رسیدگی به کلیات بودجه و تصویب آن، به پیشنهادهای مربوط به درآمدها و سایر منابع تأمین اعتبار بودجه عمومی دولت رسیدگی و سقف آن به تصویب خواهد رسید. پس از آن پیشنهادهای مربوط به تبصره‌ها و ردیفها رسیدگی می‌گردد.

تبصره 1 - در جلسه علنی، تنها پیشنهادهایی که توسط نمایندگان و کمیسیون‌ها در زمان مقرر دریافت و به چاپ رسیده، مشروط به عدم مغایرت با قانون برنامه، قابل طرح می‌باشد. پیشنهادهایی که منبع درآمد مشخصی نداشته باشد قابل طرح نخواهد بود و پیشنهادهایی که مازاد بر سرجمع نباشد زمانی قابل طرح است که ردیف مشخص جایگزین را معین نماید. تشخیص موارد مذکور با رئیس جلسه خواهد بود.¹⁴⁴

تبصره 2 - نحوه رسیدگی به¹⁴⁵ اصلاحیه‌های بودجه و سایر مواردی که در این ماده پیش‌بینی نشده طبق مقررات معمول در این آئین‌نامه خواهد بود.

ماده 217 - هنگام طرح لایحه بودجه در مجلس، جلسات باید بلاانقطاع در کلیه ایام هفته غیر از جمعه و تعطیلات رسمی، حداقل روزی چهار ساعت منعقد گردد و تا موقعی که شور و مذاکره پایان نیافته و رأی مجلس اخذ نشده است از دستور خارج نمی‌شود و هیچ لایحه یا طرح دیگر نمی‌تواند مطرح باشد مگر لایحه یک یا چندواژه بودجه در صورت ضرورت.

تبصره - اگر مطالب فوری و فوری اعم از طرحها و لوایح دوفوریتی و غیره پیش آید که به تشخیص مجلس تأخیر آن موجب زیان جبران‌ناپذیری باشد، در این صورت برای طرح و تصویب آن زمان مشخصی معین می‌شود.

سوم - نحوه رسیدگی دیوان محاسبات به اجرای بودجه سالیانه کل کشور

ماده 218 - براساس اصول پنجاه و چهارم (54) و پنجاه و پنجم (55) قانون اساسی، نظارت مجلس شورای اسلامی بر اجرای بودجه سالیانه کل کشور برعهده دیوان محاسبات کشور است که زیر نظر مجلس شورای اسلامی می‌باشد. سازمان و اداره امور آن به موجب قانون خاص می‌باشد.

مبحث پنجم - استیضاح

اول - استیضاح وزیران

ماده 219 - نمایندگان مجلس می‌توانند، با در نظر گرفتن اصل هشتاد و نهم (89) قانون اساسی، وزیر یا هیأت وزیران را استیضاح کنند. استیضاح وقتی قابل طرح در مجلس است که به امضای حداقل ده نفر از نمایندگان برسد.

ماده 220 - تقاضای استیضاح نمایندگان از وزیر یا وزیران باید کتباً در جلسه علنی به رئیس مجلس داده شود و در آن، موضوع استیضاح صریحاً و با ذکر مورد یا موارد معین شود. تقاضای مزبور در آن جلسه یا جلسه بعد قرائت می‌شود. این تقاضا بدون مباحثه و فوراً برای وزیر یا هیأت وزیران فرستاده می‌شود.

همچنین متن استیضاح چاپ و در اختیار نمایندگان قرار می‌گیرد.

ماده 221- چنانچه استیضاح نمایندگان مرتبط به حوزه فعالیت نهادهای انقلابی باشد که از بودجه دولت استفاده می‌نمایند و قانوناً وابسته به قوه مجریه می‌باشند، آن استیضاح خطاب به رئیس جمهور یا وزیری که نهاد مورد بحث در حوزه مسؤولیت او قرار گرفته است، خواهد بود.

ماده 222 - وزیر یا هیأت وزیران موظفند ظرف ده روز پس از طرح استیضاح، در مجلس حاضر شوند و توضیحات لازم را بدهند، تعیین وقت استیضاح در مهلت مقرر با پیشنهاد وزیر یا هیأت وزیران و تصویب هیأت رئیسه مجلس در دستور هفتگی قرار می‌گیرد. حضور وزیر یا هیأت وزیران در این وقت مقرر الزامی است.

ماده 223 - در جلسه استیضاح، پس از بیانات استیضاح کنندگان، رئیس جمهور می‌تواند به دفاع از وزیر یا وزیران مورد استیضاح بپردازد، همچنین وزیر یا وزیران مورد استیضاح نیز می‌توانند به دفاع از خود بپردازند. حداکثر وقت دفاع از استیضاح برای رئیس جمهور یا چند وزیر پنج ساعت و برای یک وزیر سه ساعت خواهد بود.

تبصره 1 - وزیر یا وزیران مورد استیضاح می‌توانند حداکثر یک ساعت از وقت دفاع خود را در اختیار یک یا دو نفر از نمایندگان موافق قرار دهند.

تبصره 2 - بیانات استیضاح کنندگان و پاسخ آنها در یک یا چند جلسه باید به‌طور متوالی صورت گیرد.

تبصره 3 - استیضاح کنندگان مجاز نخواهند بود در ضمن ارائه دلائل و توضیحات خود، موضوعات دیگری را که به مورد استیضاح مربوط نیست مورد بحث قرار دهند.

ماده 224 - پس از پاسخ وزیر یا وزیران مورد استیضاح و یا پاسخ رئیس جمهور از طرف هیأت وزیران مورد استیضاح، حداکثر دو نفر از نمایندگان استیضاح کننده حق دارند توضیحات تکمیلی بدهند، به شرطی که صحبت هر کدام از ربع ساعت تجاوز ننماید. رئیس جمهور می‌تواند حداکثر یک ساعت به دفاع از هیأت وزیران بپردازد و وزیر مورد استیضاح هم می‌تواند حداکثر نیم ساعت مجدداً از خود دفاع کند.

ماده 225 - پس از انجام استیضاح، رئیس عدم اعتماد وزیر یا وزیران را به رأی می‌گذارد.

ماده 226 - در صورتی که وزیر یا هیأت وزیران مورد استیضاح در مجلس حاضر نشوند، استیضاح کنندگان مطالب خود را بیان می‌کنند و رئیس اعلام اخذ رأی عدم اعتماد می‌کند.

ماده 227 - هنگامی که استیضاح در دستور مجلس است به هیچ وجه نمی‌توان دستور را تغییر داد مگر در موارد طرح‌ها و لوایح سه فوریتی.

دوم - استیضاح و عدم کفایت رئیس جمهور

ماده 228 - براساس اصل هشتماد و نهم (89) قانون اساسی نمایندگان مجلس می‌توانند رئیس جمهور را در مقام اجرای وظایف مدیریت قوه مجریه و اداره امور اجرائی کشور مورد استیضاح قرار دهند. این استیضاح وقتی قابل طرح است که حداقل به امضای یک سوم نمایندگان برسد.

ماده 229 - تقاضای استیضاح رئیس جمهور که باید با ذکر موارد صریح و روشن و مستدل باشد، به رئیس مجلس داده می‌شود. این تقاضا باید در اولین جلسه قرائت شود و ضمن چاپ و توزیع بین نمایندگان برای رئیس جمهور ارسال گردد. در این صورت، رئیس جمهور باید ظرف یکماه در مجلس حاضر شود و در خصوص مسائل مطرح شده توضیحات کافی بدهد.

ماده 230 - حداکثر وقت برای مذاکره موافقین و مخالفین پنج ساعت است که به تساوی و متناوباً انجام می‌شود. مدت صحبت برای هر یک از موافقین و مخالفین حداکثر نیم ساعت خواهد بود که با رأی مجلس تا یک ساعت قابل تمدید می‌باشد.

ماده 231 - وقت برای توضیحات و پاسخ‌های رئیس جمهور جمعاً پنج ساعت می‌باشد. رئیس جمهور می‌تواند قسمتی از وقت خود را به نمایندگان موافق واگذار کند. این وقت اضافه بر فرصتی است که به موجب

ماده قبل به آنان تعلق می‌گیرد.

ماده 232 - در صورتی که پس از بیانات نمایندگان موافق و مخالف و پاسخ رئیس جمهوری اکثریت دوسوم کل نمایندگان، به عدم کفایت رئیس جمهور رأی دادند، مراتب جهت اجرای بند ده (10) اصل یکصد و دهم (110) قانون اساسی به اطلاع مقام رهبری می‌رسد. این رأی‌گیری مخفی و با ورقه خواهد بود.

ماده 233- هرگاه حداقل ده نفر از نمایندگان و یا هرکدام از کمیسیونها، عدم رعایت شئونات و نقض یا استنکاف از اجراء قانون یا اجراء ناقص قانون توسط رئیس جمهور و یا وزیر و یا مسئولین دستگاههای زیرمجموعه آنان را اعلام نمایند، موضوع بلافاصله از طریق هیأت رئیسه جهت رسیدگی به کمیسیون ذی‌ربط ارجاع می‌گردد.

کمیسیون حداکثر ظرف مدت ده روز موضوع را رسیدگی و در صورت وارد بودن با اظهار نظر صریح، گزارش خود را از طریق هیأت رئیسه به مجلس ارائه می‌دهد.

تبصره 1- چنانچه نظر مجلس بر تأیید گزارش باشد موضوع جهت رسیدگی به قوه قضائیه و سایر مراجع ذیصلاح ارسال می‌شود تا خارج از نوبت و بدون تشریفات دادرسی رسیدگی نمایند.

تبصره 2- در صورتی که مجلس در مورد رئیس‌جمهور یا هر یک از وزیران سه نوبت رأی به وارد بودن گزارش بدهد طرح استیضاح در صورت رعایت مفاد اصل هشتماد و نهم (89) قانون اساسی در دستورکار مجلس قرار خواهد گرفت.¹⁴⁶

ماده 234 - هیأت رئیسه مجلس موظف است پس از تصویب این قانون نسبت به اعمال اصلاحات در آئین‌نامه داخلی مجلس و اصلاح شماره مواد و تنظیم آنها اقدام نماید.¹⁴⁷

مبحث ششم- تقاضای همه‌پرسی

ماده 235 - برای بررسی تقاضای همه‌پرسی موضوع اصل پنجاه و نهم (59) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، کمیسیون ویژه‌ای مرکب از پانزده نفر از نمایندگان با رأی مستقیم مجلس شورای اسلامی تشکیل می‌شود تا مطابق مقررات حاکم بر تشکیل و نحوه اداره کمیسیونهای دیگر موضوع را بررسی و گزارش خود را به مجلس شورای اسلامی تقدیم نماید.

تبصره 1- رسیدگی به درخواست همه‌پرسی یک‌شوری است. در صورت تقاضای فوریت برای آن مطابق مواد مربوطه مورد رسیدگی قرار می‌گیرد.

تبصره 2- مدت زمان صحبت مخالفین و موافقین در صحن علنی مجلس حداکثر چهار ساعت و برای هر نفر حداکثر پانزده دقیقه خواهد بود.

نحوه ثبت نام و نطق مخالفین و موافقین مطابق ماده (111) آئین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی خواهد بود. نماینده دولت و سخنگوی¹⁴⁸ کمیسیون ویژه هرکدام می‌توانند تا یک ساعت توضیحات خود را ارائه دهند.

تبصره 3- پس از پایان مذاکرات، رأی‌گیری علنی و با ورقه به عمل خواهد آمد. نحوه رأی‌گیری به ترتیب زیر خواهد بود:

الف- اصل مصوبه کمیسیون ویژه

ب- پیشنهاد جایگزین اصل درخواست اولیه

ج- پیشنهاد جایگزین کمیسیونهای فرعی به ترتیب وصول

د- پیشنهاد جایگزین نمایندگان به ترتیب وصول

تبصره 4- در مرحله طرح هر يك از پیشنهادات علاوه بر پیشنهاددهنده يك موافق و يك مخالف و نماینده دولت و سخنگوي¹⁴⁹ کمیسیون هر يك حداکثر به مدت ده دقیقه می‌توانند صحبت کنند.

تبصره 5- مناط تصویب درخواست همه‌پرسی موضوع اصل پنجاه و نهم (59) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، رأی مثبت حداقل دوسوم مجموع نمایندگان خواهد بود.¹⁵⁰

ماده 236 - کلیه قوانین و مقررات دیگر درخصوص آئین‌نامه داخلی مجلس لغو می‌گردد.

---

[1]- تبصره‌های (1) و (2) به موجب ماده (1) قانون اصلاحی مصوب 1387 الحاق گردیده است -

[2]- به موجب ماده (35) قانون اصلاحی مصوب 1387 عنوان «منشی» به «دبیر» تغییر یافت.

[3] و 3 و 5- ر.ک. زیرنویس صفحه 4.

[4] و 4 و 6- به موجب ماده (35) قانون اصلاحی مصوب 1387 عنوان «کارپرداز» به «ناظر» تغییر یافت.

[9] و 2- به موجب ماده (35) قانون اصلاحی مصوب 1387 عنوان «مخبر» به «سخنگو» تغییر یافت.

[11]- به موجب بند «الف» ماده (2) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «نظارت بر» حذف و کلمه «اداره» جایگزین شد.

[12]- ر.ک. زیرنویس صفحه 4.

[13]- به موجب جزء (1) بند (ب) ماده (2) قانون اصلاحی مصوب 1387 کلمه «مسئولیت» حذف و عبارت «نظارت بر» جایگزین شد.

2- به موجب جزء (2) بند (ب) ماده (2) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «مشارکت در» حذف شد.

[15]- به موجب جزء (3) بند (ب) ماده (2) قانون اصلاحی مصوب 1387 بند (8) به شرح فوق اصلاح گردید.

[16]- به موجب جزء (4) بند (ب) ماده (2) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «و اتخاذ تصمیم در موارد اختلافی یا عدم رعایت آئین‌نامه» الحاق گردید.

[17]- به موجب جزء (5) بند (ب) ماده (2) قانون اصلاحی مصوب 1387 بند (12) به شرح فوق اصلاح گردید.

3- به موجب بند «الف» ماده (3) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «از هیأت رئیسه» حذف شد.

[19]- به موجب بند «الف» ماده (3) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «وهیأت رئیسه» حذف شد.

[20]- به موجب بند (ب) ماده (3) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «هیأت رئیسه مکلف است» حذف

و عبارت «کمیسیون تدوین آئین‌نامه داخلی مکلف است» جایگزین شد.

[21] و3- ر.ک. زیرنویس صفحه 8.

[22]- ر.ک. زیرنویس صفحه 4.

[24]- به موجب ماده (4) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «و تعداد اعضای کمیسیونهای ... الخ» جایگزین عبارت «و سایر کمیسیونهای خاص و تخصصی بنا به تشخیص هیأت رئیسه و رؤسای شعب دارای حداقل نوزده و حداکثر بیست و سه نفر عضو خواهند بود» گردیده است.

1 - بنا به تجویز ماده (36) قانون اصلاحی مصوب 1387 با تصمیم هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی متن ماده الحاقی (4) و تبصره آن موضوع ماده (32) قانون اصلاحی یادشده پس از حذف کلمه «تبصره» به عنوان یک تبصره به ماده فوق الحاق گردید.

[26]- به موجب ماده (5) قانون اصلاحی مصوب 1387 ماده (32) به شرح فوق اصلاح گردید.

[27]- به موجب بند (الف) ماده (6) قانون اصلاحی مصوب 1387 بندهای (1) الی (6) به شرح فوق اصلاح گردید.

[28]- به موجب بند (الف) ماده (6) قانون اصلاحی مصوب 1387 یک تبصره به شرح فوق به ذیل بندهای ششگانه ماده (33) الحاق گردید.

[29]- به موجب بند (ب) ماده (6) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «به ویژه از میان نمایندگان ادوار گذشته که در مسائل کمیسیون صاحب تخصص و تجربه باشند» الحاق گردید.

[30]- به موجب بند (الف) ماده (7) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «دفاع، اطلاعات و امنیت» جایگزین عبارت «سیاست داخلی، شوراها، شهرداریها، اطلاعات و امنیت داخلی، دفاع و امنیت خارجی و ثبت احوال» گردید.

1- بنا بر تجویز ماده (36) قانون اصلاحی مصوب 1387 با تصمیم هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی ماده الحاقی موضوع بند (ب) ماده (7) قانون اصلاحی مذکور به عنوان ماده (40 مکرر) به شرح فوق تعیین گردید.

[32]- به موجب بند (ج) ماده (7) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «و امور عمرانی شهرداریها و دهیاریها» الحاق گردید.

[33] و3- ر.ک. زیرنویس صفحه 4.

[34]- ر.ک. زیرنویس صفحه 8.

[36]- به موجب بند (1) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «یا کمیسیونها (درخصوص قوانین آزمایشی)» به صدر ماده الحاق گردید.

[37]- به موجب ماده (8) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «پانزده نفر» جایگزین عبارت «هفت تا پانزده نفر بنا به نظر پیشنهاد دهندگان» گردید.

[38]- به موجب ماده (8) قانون اصلاحی مصوب 1387 یک تبصره به شرح فوق به ماده (59) الحاق گردید.

[39]- به موجب ماده (9) قانون اصلاحی مصوب 1387 ماده (60) و تبصره آن اصلاح و با الحاق یک تبصره به شرح فوق تصویب گردید.

[40]- ر.ك. زیرنویس صفحه 6.

1- به موجب ماده(12) قانون اصلاحی مصوب 1387 ماده(62) حذف و بنا به تجویز ماده(36) قانون مزبور با تصمیم هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی ماده الحاقی (2) موضوع ماده (30) قانون فوق جایگزین گردید.

[42]- به موجب ماده (10) قانون اصلاحی مصوب 1387 ماده (63) به شرح فوق اصلاح شد.

1- به موجب ماده (11) قانون اصلاحی مصوب 1387 عنوان «مبحث چهارم- حضور اعضاء قوه مجریه و شورای نگهبان در مجلس» حذف شد.

[44]- به موجب ماده (11) قانون اصلاحی مصوب 1387 دو تبصره به شرح فوق به ماده (64) الحاق گردید.

[45]و3- ر.ك. زیرنویس صفحه 8.

[48]- ر.ك. زیرنویس صفحه 4.

[49]و2- ر.ك. زیرنویس صفحه 8.

[51]- ر.ك. زیرنویس صفحه 8.

1- به موجب بند(15) ماده(34) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت«قبل از دستور»حذف شد.

[53]- به موجب بند (2) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 کلمه «ضمن» حذف شد و عبارت «جلسه رسمی ضمن نطق یا» جایگزین گردید.

[54]- به موجب بند(2) ماده(34) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «ده دقیقه» به عبارت «پنج دقیقه» اصلاح شد.

[55]- به موجب ماده (12) قانون اصلاحی مصوب 1387 ماده (82) به شرح فوق اصلاح شد.

[56]- ر.ك. زیرنویس صفحه 4.

[57]- ر.ك. زیرنویس صفحه 4.

1- بنا به تجویز ماده(36) قانون اصلاحی مصوب 1387 با تصمیم هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی ماده الحاقی (3) موضوع ماده (31) قانون مزبور به عنوان تبصره (1) ماده (102) تعیین گردید.

[59]- به موجب ماده (13) قانون اصلاحی مصوب 1387 متن ماده (106) به شرح فوق اصلاح گردید.

2- به موجب حکم بند(15) ماده(34) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت«قبل از ورود در دستور» حذف شد.

[61]- به موجب بند (الف) ماده (14) قانون اصلاحی مصوب 1387 جزء(2) بند(الف) ماده(108) و تبصره ذیل آن به عنوان جزء (2) بند (الف) ماده مزبور با دو تبصره به شرح فوق اصلاح گردید.

2- به موجب بند(ب) ماده(14) قانون اصلاحی مصوب 1387 جزءهای (3)و(4) بند(الف) و تبصره آن حذف و شماره جزء(5) به (3) اصلاح شد.

[63]- به موجب جزء(1) بند(ج) ماده(14) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «دفاع از» به عبارت «دفاع در برابر»

اصلاح شد.

[64]- به موجب جزء (2) بند (ج) ماده (14) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «توجیه پیشنهاد کفایت مذاکرات و یا مخالفت با آن» حذف و عبارت «توضیح نماینده دولت و سخنگوی کمیسیون در مورد پیشنهادها» جایگزین گردید.

[65]- به موجب جزء (3) بند (ج) ماده (14) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «عدم فوریت» حذف و عبارت «یا سلب فوریت و مخالفت با آن» جایگزین گردید.

[66]- به موجب بند (د) ماده (14) قانون اصلاحی مصوب 1387 بند (ج) ماده (108) با الحاق یک تبصره به شرح فوق اصلاح گردید.

[67]- به موجب بند (ه) ماده (14) قانون اصلاحی مصوب 1387 بند (ه) به شرح فوق به ماده (108) الحاق گردید.

[68]- به موجب بند (16) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «یا دستگاه الکترونیکی» اضافه شد.

[69]- به موجب بند (و) ماده (14) قانون اصلاحی مصوب 1387 یک تبصره به شرح فوق به ماده (108) الحاق گردید.

[70] و 2- به موجب بند (16) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «یا دستگاه الکترونیک» اضافه شد.

[72]- ر.ک. زیرنویس صفحه 8.

1- در اجراء بند (16) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 و تجویز موضوع ماده (36) قانون اصلاحی مذکور کلمه «برگ» حذف شد.

[74]- ر.ک. زیرنویس صفحه 8.

[75]- به موجب ماده (14) قانون اصلاحی مصوب 1387 ماده (114) حذف شد.

[76]- به موجب ماده (15) قانون اصلاحی مصوب 1387 ماده (115) اصلاح و با الحاق یک تبصره به شرح فوق تصویب شد.

1- به موجب جزء (2) بند (ز) ماده (120) قانون اصلاحی مصوب 1387 و تجویز موضوع ماده (36) قانون اصلاحی مذکور عبارت «اعضاء حقوقدان شورای نگهبان» حذف شد.

[78]- به موجب ماده (16) قانون اصلاحی مصوب 1387 ماده (120) به شرح فوق اصلاح شد.

[79]- ر.ک. زیرنویس صفحه 4.

[80]- ر.ک. زیرنویس صفحه 4.

[81] و 2- ر.ک. زیرنویس صفحه 4.

[83]- به موجب بند (4) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «آن در اختیار مطبوعات» حذف و عبارت «، از طریق رسانه‌ها در اختیار عموم» جایگزین شد.

[84]- به موجب بند (3) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 ماده (138) حذف و بنا به تجویز ماده (36) قانون اصلاحی مذکور با تصمیم هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی شماره ماده (139) اصلاحی به (138) تغییر

یافت.

[85]- بنا به تجویز ماده (36) قانون اصلاحی مصوب 1387 با تصمیم هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی شماره ماده (140) به (139) تغییر یافت.

[86]- بنا به تجویز ماده (36) قانون اصلاحی مصوب 1387 با تصمیم هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی شماره ماده (141) به (140) تغییر یافت.

[87]- بنا به تجویز ماده (36) قانون اصلاحی مصوب 1387 با تصمیم هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی شماره ماده (142) به (141) تغییر یافت.

[88]- به موجب ماده (17) قانون اصلاحی مصوب 1387 ماده (143) با الحاق يك تبصره به شرح فوق اصلاح شد و بنا به تجویز ماده (36) قانون اصلاحی مذکور با تصمیم هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی شماره آن به (142) تغییر یافت.

[89]- بنا به تجویز ماده (36) قانون اصلاحی مصوب 1387 با تصمیم هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی شماره ماده (144) به (143) تغییر یافت.

[90]- ر.ك. زیرنویس صفحه 8.

[91]- بنا به تجویز ماده (36) قانون اصلاحی مصوب 1387 با تصمیم هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی شماره ماده (145) به (144) تغییر یافت.

[92]- به موجب ماده (18) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «یا مسكوت ماندن» به صدر ماده (146) اضافه و بنا به تجویز ماده (36) قانون اصلاحی مذکور با تصمیم هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی شماره آن به (145) تغییر یافت.

1- بنا به تجویز ماده (36) قانون اصلاحی مصوب 1387 با تصمیم هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی ماده الحاقی (5) موضوع ماده (33) قانون اصلاحی مذکور به شرح فوق به عنوان يك تبصره به ماده فوق الحاق گردید.

[94]- به موجب ماده (18) قانون اصلاحی مصوب 1387 متن فوق به عنوان تبصره ماده (146) تصویب شد لیکن بنا به تجویز ماده (36) قانون اصلاحی مذکور با تصمیم هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی به عنوان ماده (146) تعیین گردید.

[95]- ر.ك. زیرنویس صفحه 8.

[96]- به موجب بند (16) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «یا دستگاه الکترونیك» اضافه شد.

[97]و3- ر.ك. زیرنویس صفحه 8.

[99]- به موجب ماده (19) قانون اصلاحی مصوب 1387 ماده (155) به شرح فوق اصلاح شد.

1- به موجب بند (5) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «با رأی اکثریت دو سوم حاضران» حذف و عبارت «به ترتیب با رأی اکثریت دو سوم حاضران و دو سوم مجموع نمایندگان» جایگزین شد.

[101]- به موجب بند (6) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «تقاضای سلب» حذف و عبارت «تقاضای فوریت یا سلب» جایگزین شد.

- [102]- به موجب ماده (20) قانون اصلاحی مصوب 1387 ماده (165) به شرح فوق اصلاح شد.
- [103]- به موجب ماده (21) قانون اصلاحی مصوب 1387 تبصره (1) ماده (168) به شرح فوق اصلاح شد.
- [104]- به موجب ماده (21) قانون اصلاحی مصوب 1387 متن فوق به عنوان تبصره (3) به ماده (168) الحاق گردید.
- [105]- به موجب بند (7) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «قبل از شروع رسیدگی نهایی در مجلس» اضافه شد.
- [106]- به موجب بند (8) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 کلمه «استفساریه» جایگزین کلمه «تفسیر» شد.
- [107]- ر.ک. زیرنویس صفحه 8.
- [108]- به موجب بند (8) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «تا دو برابر» اضافه شد.
- [109]- ر.ک. زیرنویس صفحه 8.
- [110]- به موجب بند (9) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «تا قبل از اتمام رسیدگی نهایی در مجلس» اضافه شد.
- [111]- به موجب بند (9) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «حداکثرشش ماه» حذف و عبارت «مدت معینی» جایگزین شد.
- [112]- به موجب بند (9) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «معاون حقوقی و امور مجلس رئیس جمهور یا» اضافه شد.
- [113]- به موجب بند (10) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «یا آئین نامه داخلی مجلس» حذف شد.
- [114]- به موجب بند (10) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «پنج دقیقه» به عبارت «سه دقیقه» اصلاح شد.
- [115] و 3- به موجب بند (11) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «پنج دقیقه» به عبارت «سه دقیقه» اصلاح شد.
- 2- به موجب بند (15) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «قبل از دستور» حذف و همچنین به موجب بند (11) ماده (34) مذکور عبارت «و قبل از شروع دستور جلسه» حذف گردید.
- [118]- به موجب بند (12) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 ماده (183) حذف شد.
- 1- به موجب بند (15) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «قبل از دستور» حذف شد.
- [120]- به موجب بند (16) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «یا دستگاه الکترونیک» اضافه شد.
- 1- به موجب بند (13) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «برای هر یک از وزیران جداگانه» حذف شد.
- [122]- به موجب بند (13) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «و یا وزارتخانه‌ای به هر دلیل وزیر

نداشته باشد» اضافه شد.

[123]- به موجب ماده (22) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «هیأت رئیسه» جایگزین عبارت «رئیس مجلس» شد.

2- به موجب ماده (22) قانون اصلاحی مصوب 1387 کلمه «اولین» حذف شد.

[125]- به موجب ماده (22) قانون اصلاحی مصوب 1387 کلمه «آتی» حذف شد.

[126]- به موجب ماده (23) قانون اصلاحی مصوب 1387 ماده (193) اصلاح و بنا به تجویز ماده (36) قانون اصلاحی مذکور با تصمیم هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی بندهای پنجگانه آن به شرح فوق به عنوان ماده (193) تعیین گردید.

[127]- به موجب ماده (23) قانون اصلاحی مصوب 1387 ماده (194) حذف و ماده (193) اصلاح شد و بند (6) و پنج تبصره ذیل ماده اخیر بنا به تجویز ماده (36) قانون اصلاحی مذکور به عنوان ماده (194) تعیین گردید.

[128]- به موجب ماده (24) قانون اصلاحی مصوب 1387 ماده (195) به شرح فوق اصلاح شد.

[129]- به موجب ماده (25) قانون اصلاحی مصوب 1387 ماده (198) و تبصره‌های آن به شرح فوق اصلاح شد.

[130]- به موجب ماده (26) قانون اصلاحی مصوب 1387 ماده (199) به شرح فوق اصلاح شد.

[131]- به موجب بند (14) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «به محاکم قضائی» حذف و عبارت «حسب مورد موضوع به قوه قضائیه یا مرجع رسیدگی به تخلفات اداری» جایگزین شد.

[132]- ر.ک. زیرنویس صفحه 8.

[133]- به موجب بند (15) ماده (34) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «قبل از دستور» حذف شد.

[134]- به موجب ماده (27) قانون اصلاحی مصوب 1387 ماده (223) به شرح فوق اصلاح و بنا به تجویز ماده (36) قانون اصلاحی مذکور با تصمیم هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی به دلیل لغو قبلی مواد (215) الی (222) شماره ماده (223) به (215) تغییر یافت و شماره مواد بعدی به همین ترتیب اصلاح گردید.

[135]- به موجب بند (الف) ماده (28) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «لایحه بودجه سالیانه کل کشور» از صدر ماده (224) حذف و عبارت «دولت موظف است لایحه بودجه سالانه کل کشور را حداکثر تا پانزدهم آذرماه هر سال به مجلس تسلیم نماید. نحوه رسیدگی به لایحه بودجه، متمم و چند دوازدهم آن» اضافه شد و همچنین بنا به تجویز ماده (36) قانون اصلاحی مذکور با تصمیم هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی شماره ماده فوق به (216) اصلاح گردید.

[136]- به موجب بند (ب) ماده (28) قانون اصلاحی مصوب 1387 کلمه «تقدیم» حذف و عبارت «چاپ و توزیع» جایگزین شد.

[137]- به موجب بند (ب) ماده (28) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «توسط دولت و توزیع» حذف و عبارت «و سوابق» جایگزین گردید.

[138]- به موجب بند (ج) ماده (28) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «ده روز» حذف و عبارت «پانزده روز» جایگزین گردید.

[139]- به موجب بند (ج) ماده (28) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «پایان مهلت اخذ پیشنهادهای

نمایندگان» حذف و عبارت «چاپ و توزیع لایحه» جایگزین شد.

[140]- به موجب بند(ج) ماده(28) قانون اصلاحی مصوب 1387 کلمه «اصلي» حذف و کلمه «تلفیق» جایگزین گردید.

[141]- به موجب بند(د) ماده(28) قانون اصلاحی مصوب 1387 کلمه «اصلي» حذف و کلمه «تلفیق» جایگزین گردید.

[142]- به موجب بند (د) ماده (28) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «پس از پایان مهلت گزارش کمیسیون تخصصی» اضافه شد.

[143]- به موجب بند (د) ماده (28) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «مهلت رسیدگی کمیسیون تلفیق حداکثر تا پانزده روز با موافقت هیأت رئیسه قابل تمدید می باشد» اضافه شد.

[144]- به موجب بند (ه) ماده (28) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «پیشنهادهایی که منبع درآمد مشخصی نداشته باشد قابل طرح ... الخ» اضافه شد.

[145]- به موجب بند(و) ماده (28) قانون اصلاحی مصوب 1387 عبارت «چنددوازدهم، متمم و» حذف شد.

[146]- به موجب ماده (29) قانون اصلاحی مصوب 1387 متن بالا به عنوان ماده الحاقی (1) تصویب شد و بنا به تجویز ماده (36) قانون اصلاحی مذکور با تصمیم هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی شماره ماده فوق (233) تعیین گردید.

[147]- به موجب ماده (36) قانون اصلاحی مصوب 1387 متن فوق جایگزین ماده (241) شد و بنا به تجویز موضوع این ماده شماره آن (234) تعیین گردید.

[148]- ر.ك، زیرنویس صفحه 8.

[149]- ر.ك، زیرنویس صفحه 8.

[150]- بنا به تجویز ماده (36) قانون اصلاحی مصوب 1387 با تصمیم هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی شماره ماده الحاقی، (235) تعیین گردید.

Source Information:

“Domestic Law of the Islamic Parliamentary Assembly.” Iranian Parliament.

<http://parliran.ir/index.aspx?siteid=1&pageid=225> (Accessed April 1 2010)